

Hibrīddraudi

SIGITA STRUBERGA, RUTA CEPLĒ

Hibrīddraudu konceptam ir pieaugoša nozīme izpratnes veidošanā par drošības fenomena daudzdimensionālo dabu mūsdienās. Pasaulē ir izstrādāta virkne pētījumu, kas pamatā raksturo hibrīddraudus kā arvien biežāk lietotu valsts un nevalstisku aktoru naidīgu, koordinētu rīcību, kas ietver divus vai vairākus draudus vienlaikus un ir vērsta uz kaitējuma nodarīšanu mērķa valstij. Latvijā līdz šim veiktā hibrīddraudu pētniecība galvenokārt tikusi koncentrēta uz Krievijas Federācijas realizētajām ietekmes aktivitātēm. Daudz mazāk uzmanības pievērsts hibrīddraudu uztveres īpatnībām un to ietekmei uz politiskajiem procesiem. Šajā nodaļā analizēts Latvijas iedzīvotāju skatījums par viņu apdraudētību šādās hibrīddraudu grupās: informācijas drošība; ārēja iejaukšanās valsts iekšējās lietās; kiberuzbrukumi; infrastruktūras un enerģētikas drošība; drošība pret cilvēku izraisītiem apdraudējumiem/katastrofām. Līdzās iedzīvotāju subjektīvās uztveres analīzei apskatīts arī tas, kā un vai vietējās pašvaldības reaģē uz iedzīvotāju bažām par hibrīdajiem apdraudējumiem. Analīzes rezultātā secināts, ka Latvijas iedzīvotāji identificē atsevišķas hibrīddraudu grupas kā būtiskus izaicinājumus savai drošībai. Īpaši tas attiecas uz informatīvajiem draudiem un kiberdraudiem, kā arī uz iespējamu iejaukšanos valsts iekšējās lietās. Savukārt rīcībpolitikas analīze pašvaldību līmenī liecina par to, ka tās reti saredz savu lomu drošības stiprināšanā hibrīddraudu sektorā.

Atslēgvārdi: hibrīddraudi, civilā aizsardzība, propaganda, kiberdrošība, kritiskā infrastruktūra.

The concept of hybrid threats is playing an increasingly important role in raising awareness of the multidimensional nature of the security phenomenon. Several worldwide studies characterise hybrid threats as increasingly hostile, with actions being coordinated by governmental and non-governmental actors and consisting of the simultaneous use of two or more threats to the detriment of the target country. So far, the research on hybrid threats in Latvia has mainly focused on the activities carried out by the Russian

Federation. Much less attention has been paid to the peculiarities in the perception of hybrid threats and their impact on political processes. This chapter of the book analyses the views of the Latvian population regarding their vulnerability in the following hybrid threat groups: information security, external interference in the internal affairs of the state, cyber-attacks, infrastructure and energy security, and safety against man-made hazards/disasters. In addition to analysis of the subjective perception of the population, this chapter also examines how and whether local governments respond to the population's concerns regarding hybrid threats. It is concluded that the population of Latvia identifies certain groups of hybrid threats as significant challenges to their security. This applies to information and cyber threats, as well as possible interference in internal affairs. On the other hand, analysis of policy-making processes at the local government level shows that local governments rarely identify their role in strengthening security in the sector of hybrid threats.

Keywords: hybrid threats, civil protection, propaganda, cyber security, critical infrastructure.

Ievads

Hibrīddraudi šobrīd tiek uzskatīti par vienu no visplašāk diskutētajiem draudu veidiem ne tikai drošības studijās, bet arī valstu politikajās, mediju un sabiedrību dienaskārtībās. Šim konceptam piešķirta pieaugoša nozīme izpratnes veidošanā par drošības fenomena daudzdimensionālo dabu. Hibrīddraudu dažādu formu identifikācija palīdz gūt ieskatu tajā, kā mūsdienās tiek apdraudēta starptautiskā, nacionālā, grupu vai pat atsevišķu individu drošība. Tomēr daudz mazāk sabiedrība un politiķi runā par hibrīddraudu uztveres īpatnībām un to ietekmi uz politikajiem procesiem.

Šobrīd ar hibrīddraudiem visbiežāk tiek saprasta valsts un nevalstisku aktoru naidīga, koordinēta rīcība, kas ietver divus vai vairākus draudus vienlaikus un ir vērsta uz kaitējuma nodarīšanu mērķa valstij, ietekmējot lēmumu pieņemšanu vietējā, reģionālā, valsts vai starptautiskā institucionālā līmenī. Šādas aktivitātes var tikt realizētas kā politikajā, ekonomiskajā, informācijas vidē, tā arī citās sabiedrības dzīves sfērās. Tām piemīt maskēts raksturs un mainīga intensitāte.¹ Starp hibrīddraudu veidiem minēti, piemēram, informācijas draudi (tai skaitā propaganda un dezinformācija, un manipulācijas masu

¹ Hybrid CoE. *Brief Introduction to Hybrid Threats*. Pieejams: <https://www.hybridcoe.fi/what-is-hybridcoe/>; Chivvis, S. C. *Understanding Russian "Hybrid Warfare" and What Can be Done About It*. The RAND Corporation; European Commission. *Joint Communication to the European Parliament and the Council. Joint Framework on countering hybrid threats. A European Union response*. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018>

medijos); stratēģiski nozīmīgas informācijas nopludināšana; atbalsts nevalstiskām organizācijām, kas vērsas pret režīmu; atbalsts dumpiniekiem (tai skaitā masu protestu organizācijai); atbalsts paramilitārām organizācijām; kiberdraudi (tai skaitā kiberspiegošana, uzbrukumi, manipulācijas); ekonomiskie draudi; draudi finanšu sektoram; korupcija; politisko partiju finansēšana; diplomātiskā spiediena taktikas; atbalsts kaujiniekiem; terorisms, atbalsts teroristiem; nedrošības sēšana; diversijas; enerģētikas politika; sadarbība ar kriminālām organizācijām; vēlēšanu procesa ietekmēšana.² Tātad būtībā divu vai vairāku jebkuru draudu veidu sajaukums potenciāli var veidot jaunu draudu jeb hibrīddraudu formu. Bet, apskatot šī brīža diskusijas par hibrīddraudu dažādību, secināms, ka mūsdienās ir mainījušās jau ilgstoši pazīstamu draudu lietojama kombinācijas un intensitāte. Jaunpienākuši ir vien tie, kas saistīti ar kibertelpu un digitālo vidi.³ Tiesa, mēģinājumi konceptualizēt hibrīddraudus un hibrīdkaru, izceļot to specifiku, ir salīdzinoši jauns virziens drošības studijās.

Kas paveikts hibrīddraudu izpētē?

Teorētiskie un praktiskie pētījumi, kas veikti no 21. gadsimta sākuma līdz mūsdienām, tapuši, galvenokārt reflektējot par Rietumu blokam radītajiem izaicinājumiem no salīdzinoši vājākiem pretiniekiem – Krievijas un dažādiem valstiskiem un nevalstiskiem aktoriem Tuvo Austrumu reģionā. Pēdējā desmitgadē šim aktoru lokam pievienojusies arī Ķīnas Tautas Republika. Tomēr bieži tiek uzsvērts, ka diskusijas par hibrīddraudu nozīmi īpaši aktualizējās gan starptautiski, gan arī Latvijā pēc tam, kad Ukrainas krīzes agrīnajās fāzēs Krievijas Federācija bija aktīvi izmantojusi konvencionālos un plaša spektra nekonvencionālos līdzekļus situācijas destabilizācijai.^{4,5}

² Treverton, G. et al. (2018). *Addressing Hybrid Threats*. Swedish Defence University; European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. *Countering Hybrid Threats*. Web page of Hybrid CoE. Pieejams: <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2020/07/Treverton-Addressing-HybridThreats.pdf>; Bajarūnas, E., Keršanskas, V. Hybrid Threats: Analysis of Content, Challenges Posed and Measures to Overcome. *Lithuanian Annual Strategic Review*, Vol. 16, 2017–2018. Vilnius: Military Academy of Lithuania. Pieejams: <https://content.sciendo.com/view/journals/lasr/16/1/article-p123.xml?language=en>

³ Treverton, G. et al. (2018). *Addressing Hybrid Threats*. Swedish Defence University. p. 9.

⁴ Šajā sakarā bieži tiek piesaukta Gerasimova doktrīna, kas moderno karadarbību apraksta kā militāro un nemilitāro instrumentu lietojumu politisku mērķu sasniegšanai. Par šīs doktrīnas attīstības pirmavotu tiek uzskatīts Krievijas Federācijas Bruņoto spēku (*Вооружённые силы Российской Федерации*) Ģenerālštāba priekšnieka Valērija Gerasimova 2013. gadā piedāvātais raksts Krievijas armijas laikrakstā “Kara Rūpniecības Kurjers” (*Военно-промышленный курьер*). Tajā, analizējot 21. gs. sākumā notikušos konfliktus, viņš secināja, ka ir ievērojami pieaugusi nekonvencionālo līdzekļu izmantošanas loma politisku un stratēģisku mērķu sasniegšanā. Viņa ieskatā, tie pierādījuši, ka ir daudz efektīvāki nekā ieroču lietojums. Tāpat arī viņš norādīja uz tiem instrumentiem,

Baltijas jūras reģiona valstīs, apzinoties jaunus drošības izaicinājumus, līdzās atbilstošu rīcībpolitiku veidošanai tika meklēti papildu instrumenti potenciālo apdraudējumu apzināšanai un to novēršanai. Tāpēc gadsimta otrajā desmitgadē aizsākās jaunu ekspertīzes un izcilības centru izveides process, un šobrīd ir iespējams runāt par vairākiem šādiem reģionāli un starptautiski nozīmīgiem centriem, kas nodarbojas ar hibrīdapdraudējuma problemātiku.⁶ Rezultātā ir izstrādāts ievērojams apjoms pētījumu un dažāda rakstura ziņojumu, kas ļāvis iespējot lēmumu pieņemējus drošības stiprināšanai.

Latvijā hibrīddraudu pētniecība galvenokārt tikusi koncentrēta uz Krievijas lietotajiem ietekmes līdzekļiem un stratēģijām. Tomēr dienaskārtībā ienāk arī jauni izaicinājumi, piemēram, Ķīnas radītie hibrīdapdraudējumi. Šobrīd ir uzkrāts ievērojams zināšanu apjoms par hibrīddraudu spektru, to darbības mehānismiem. Ir arī identificēti vairāki nozīmīgākie šo draudu avoti. Šāda veida hibrīddraudu izpēte ir sniegusi gan teorētisku ieguldījumu akadēmiskajās diskusijās par dažādiem drošības aspektiem, gan arī praktisku ieguldījumu atbilstošu rīcībpolitiku izstrādei un sabiedrības izturētspējas celšanai.

Sabiedriskās domas aptaujas liecina, ka Latvijas iedzīvotāji ir noraižējušies par to, ka karš un konflikti varētu apdraudēt viņu drošību.⁷ Par nozīmīgāko ārējo apdraudējumu Latvijas un Eiropas drošībai vairāk nekā puse Latvijas

kas šādā gadījumā izmantoti. To skaitā, viņaprāt, minami politiskie, ekonomiskie, informatīvie, humanitārie un citi elementi, kam piemīt spēja veicināt iedzīvotāju protesta potenciālu. Savukārt konventionālie līdzekļi karadarbības vešanai šādā gadījumā darbojas tikai drīzāk kā papildinošs elements, visbiežāk slēptā veidā un konflikta noslēguma stadijās (Герасимов, В. Ценность науки в предвидении. Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий. *Военно-промышленный курьер*, 26.02.2013. Pieejams: <https://www.vpk-news.ru/articles/14632>)

⁵ Līdzīgas darbības tiek aprakstītas, skaidrojot tādas konceptus kā asimetriskie draudi, nelineāras operācijas, pilna spektra konflikts, neregulārā karadarbība, politiskā karadarbība, nekonventionālā karadarbība, neierobežotā karadarbība vai 4. paaudzes karadarbība.

⁶ Baltijas valstīs darbojas trīs NATO akreditēti izcilības centri, katrs no tiem savu darbību koncentrē uz kādu no būtiskākajiem hibrīddraudu veidiem. Igaunijā 2012. gadā tika izveidots NATO Kiberaizsardzības izcilības centrs, Lietuvā 2013. gadā – Enerģētikas drošības centrs, bet Latvijā 2014. gadā – NATO Stratēģiskās komunikācijas centrs, Igaunijā – Kiberdrošības izcilības centrs, Lietuvā – Enerģijas drošības izcilības centrs, Latvijā – Stratēģiskās komunikācijas izcilības centrs. Tie raksturojami kā zināšanu mezgli, domnīcas un mācību institūcijas. Savukārt Somijā kopš 2017. gada darbojas pirmā NATO un ES kopējā institūcija hibrīddraudu novēršanai un apkarošanai – Eiropas izcilības centrs cīņai ar hibrīdapdraudējumu. Tas pēta un analizē hibrīddraudus, kalpo par platformu valstu pieredzi apmaiņai un labo praksi pārnesei, kā arī veicina ES un NATO sadarbību hibrīddraudu apkarošanai dalībvalstīs un veic dažādu līmeņu izglītojošo darbu. Līdzās šiem izcilības centriem Baltijas jūras reģiona valstīs darbojas vairākas reģionāla un lokāla mēroga domnīcas un centri, kas nodarbojas ar pētnieciskām un sabiedrību izglītojošām aktivitātēm.

⁷ 70% Latvijas iedzīvotāju satrauc tas, ka karš un konflikti varētu negatīvi ietekmēt valsti (Krumm, R. et al. (2019). *Security Radar 2019. Wake-up Call for Europe. 2019*. Vienna: FES Regional Office for Cooperation and Peace in Europe, pp. 44–45).

iedzīvotāju uzskata Krievijas Federāciju.⁸ Latvijas sabiedrības izpratnē par būtiskiem apdraudējumiem hibrīddraudi ieņem nozīmīgu vietu. Īpaši iedzīvotājus satrauc hibrīddraudi informācijas vidē. Piemēram, tirgus izpētes uzņēmuma “Latvijas Fakti” 2015. gada aptaujā Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģiskās pētniecības centra vajadzībām 61% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju uzskatīja, ka viens no svarīgākajiem valsts drošības stiprināšanas pasākumiem ir Latvijas mediju apraides nodrošināšana pierobežā.⁹ Bet, saskaņā ar Eurobarometra aptaujas 2018. gada datiem, 74% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju ir nobažījušies par dezinformāciju (*disinformation and misinformation*) interneta vidē.¹⁰

Hibrīddraudu jēdziens

Notikumi starptautiskajā vidē 21. gadsimta sākumā veicināja būtiskas izmaiņas draudu izpratnē, tāpēc lēmumu pieņēmēji pārskatīja savas drošības politikas stratēģijas un atbilstošos plānošanas dokumentus. Bet akadēmiskajā vidē jaunie teorētiskie un praktiskie izaicinājumi, ar ko sastapās ārējās un drošības politikas veidotāji, kļuva par pamatu jauniem konceptualizācijas un teoretizēšanas mēģinājumiem, un rezultātā tika izstrādāta jauna pieeja hibrīddraudiem.

Teorētisko un praktisko diskusiju transformācijas noteikušas to, ka šobrīd ne vienmēr hibrīdās karadarbības izpratnē konvencionālā karadarbība tiek uzskatīta par neatņemamu komponenti. Hibrīdā karadarbība var tikt potenciāli identificēta, tikai balstoties uz nekonvencionālās karadarbības elementu atpazīšanu. Šāda pieeja hibrīddraudu izpratnei paredz, ka pretinieks ofensīvā hibrīdā operācijā sākotnēji identificē sociālpolitisko kontekstu¹¹ un tos mērķa valsts nozīmīgos sektoros, kur iespējams atrast ievainojamību. Šādi sektori var būt, piemēram, valsts pārvaldes aparāts, starptautiskās sadarbības tīkli, nacionālās aizsardzības spējas, iekšējā drošība, valsts ekonomikas un finanšu sektors,

⁸ Diamant, J. *Ethnic Russians in Some Former Soviet Republics Feel a Close Connection to Russia*. 24.07.2017. Pieejams: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/07/24/ethnic-russians-in-some-former-soviet-republics-feel-a-close-connection-to-russia/>; Krumm, R. et al. (2019). *Security Radar 2019. Wake-up Call for Europe!* Vienna: FES Regional Office for Cooperation and Peace in Europe, p. 44.

⁹ Bērziņa, I. (red.) u. c. (2015). *Sabiedrības destabilizācijas iespējamība Latvijā: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi*. Rīga: Latvijas Aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs, 19. lpp.

¹⁰ Eurobarometer 2018.

¹¹ McCulloh, T., Johnson, R. (2013). *Hybrid Warfare. Joint Special Operations University Report*, No. 13-4, August 2013, pp. 14–17. Pieejams: https://www.socom.mil/JSOU/JSOUPublications/JSOU%2013-4_McCulloh%2CJohnson_Hybrid%20Warfare_final.pdf

kibertelpa, infrastruktūra, iedzīvotāju veselība, labklājība un sociālā dzīve, ieskaitot kultūru un izglītību. Izvēloties šos mērķus, tiek lietotas tādas pieejas, ko raksturo neparedzamība un dažādu elementu savienošana, maldināšanas un diversiju taktikas.¹² Šāda paplašināta pieeja ļauj ieraudzīt un skaidrāk nodalīt hibrīddraudus no hibrīdkara, piedāvājot divas savstarpēji saistītas, tomēr neidentiskas konceptuālās kategorijas.

Lai izvērtētu Latvijas iedzīvotāju hibrīddraudu subjektīvo uztveri, šajā nodaļā ir operacionalizēts hibrīddraudu jēdziens un noteiktas pamatkategorijas, kas izmantotas empīrisku datu analizē. Par vienu no darba definīcijām noderēs Eiropas izcilības centra cīņai ar hibrīdapdraudējumu piedāvātais skaidrojums, ka hibrīddraudi ir apzināti un mērķtiecīgi veiktas, koordinētas un sinhronizētas aktivitātes, kas vērstas pret demokrātisku valsti un institūciju vārgumu, lai ietekmētu dažāda līmeņa lēmumu pieņemšanu valsts augstākajā vai institucionālā līmenī realizētajam vēlamā virzienā, vienlaikus vājinot mērķi.¹³ No šīs definīcijas izriet, ka hibrīddraudu avots vienmēr būs kāds konkrēts aktors, kam ir naidīgi nodomi pret mērķa valsti.

Savukārt plaši atzītu hibrīdā kara definīciju ir piedāvājis Frenks Hofmans (*Frank Hoffman*). Viņš noteicis, ka “hibrīdā karadarbība iekļauj dažādas karadarbības formas, ieskaitot konvencionālo spēju lietojumu, neregulārās taktikas un formējumus, teroristiskos aktus, bezizvēles vardarbību un piespiešanu, kā arī kriminālās aktivitātes”¹⁴. Šajā definīcijā iekļautā izpratne par hibrīdkaru, kas tiek vests, izmantojot dažādus hibrīddraudus mērķa valstij, izmantota, uzdodot jautājumus fokusa grupu interviju dalībniekiem, lai uzzinātu iedzīvotāju domas par sabiedrības fizisko drošību potenciālās krīzes situācijās, kuras varētu būt izraisījusi mērķtiecīga ārējo spēku rīcība. Autore apzinās šāda veida hibrīddraudu interpretācijas trūkumus, tai skaitā pastāvošās risku un draudu diversitātes analīzes ierobežojošo raksturu.

Apskatot divas piedāvātās, kā arī citas hibrīddraudu un hibrīdkara definīcijas, secināms, ka aktors, kas realizē hibrīdkaru, ar nodomu dzēš skaidras robežas starp kara un miera stāvokli.¹⁵ Tas ir spējīgs slēpt savu naidīgo rīcību,

¹² Cederberg, A., Eronen, P. (2015). How Can Societies be Defended Against Hybrid Threats? *Strategic Security Analysis*, No. 9. Geneva Centre for Security Policy, p. 3.

¹³ The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. *Countering Hybrid Threats*. Pieejams: <https://www.hybridcoe.fi/hybrid-threats/>

¹⁴ Hoffman, F. (2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, p. 14.

¹⁵ Cederberg, A., Eronen, P. (2015). How Can Societies be Defended Against Hybrid Threats? *Strategic Security Analysis*, No. 9. Geneva Centre for Security Policy, pp. 2, 4; Rostoks, T. (2019). The Evolution of Deterrence from the Cold War to Hybrid War. In: *Detering Russia in Europe. Defence Strategies for Neighbouring States*. Ed. Rostoks, T., Vanaga, N. London and New York: Routledge and New York, p. 29.

tāpēc ir grūtāk pamanāms gan draudu izcelsmes avots, gan dažkārt arī paši draudi. Tādējādi tiek radīti sarežģīti apstākļi mērķa valsts lēmumu pieņemējiem šādu draudu novēršanai.¹⁶ Ne mazākas grūtības identificēt hibrīddraudus ir arī valstu iedzīvotājiem, kas savā ikdienā reti interesējas par nacionālās drošības problemātiku vai politiku. Tādēļ diskusija par hibrīddraudu uztveres īpatnībām un to ietekmi uz uzvedības stratēģijām ir nozīmīga sabiedrības izturēspējas veicināšanā.

Pētījuma analītiskā ietvara izveidei noteiktas šādas ar hibrīddraudiem saistītas drošības indikatoru grupas: informācijas drošība; iejaukšanās valsts iekšējās lietās / citu valstu ietekme uz valsts iekšējām lietām; kiberuzbrukumi; infrastruktūras un enerģētikas drošība; drošība pret cilvēku izraisītiem apdraudējumiem/katastrofām. Draudi informācijas telpā apskatāmi vairākos līmeņos – sākot ar personisko līmeni, kur ir aktuāls jautājums par medijpratību un kritisko domāšanu, līdz pat nacionālajam līmenim. Tas nozīmē, ka, analizējot apdraudējumus informācijas telpā, tiks analizēta sabiedrības pārstāvju medijpratība, spēja izvērtēt piedāvāto argumentāciju, sabiedrības izturēspēja pret dezinformāciju un propagandu, uzticēšanās medijiem un citi aspekti, kas saistīti ar informācijas telpas drošību. Fokusa grupu intervijās respondentiem tika jautāts, kāds ir viņu subjektīvais vērtējums par informācijas telpu, kā viņi izprot iespējamus apdraudējumus nacionālajai drošībai informācijas telpā.

Otrajā hibrīddraudu grupā ietverti draudi par iejaukšanos valsts iekšējās lietās, lai to destabilizētu, vājinātu vai iznīcinātu. Atbilstoši aplūkoti šādi indikatori: politiskās sistēmas destabilizācija, apšaubot pastāvošās politiskās iekārtas leģitimitāti, stabilitāti, kā arī suverenitāti; plaisas starp iedzīvotājiem un valsti radīšana ar ārējo spēku organizētu grupu vai indivīdu starpniecību; uzņēmējdarbības un citu ekonomikas aktoru, kā arī finanšu sektora ietekmēšana ar ārēji atbalstītu vai kontrolētu specializētu grupējumu starpniecību; drošības situācijas destabilizācija ar slēpu ārēju un vietējas izcelsmes spēku atbalstītu militāru un paramilitāru grupējumu starpniecību. Tas nozīmē, ka šī sektora analīzei tiks izmantoti fokusa grupu intervijās paustie iedzīvotāju viedokļi par iespējamu politisku, militāru iejaukšanos, kā arī iejaukšanos ekonomikā un subjektīvais vērtējums par to, vai un kā notikusi sastapšanās ar šādiem draudiem ikdienas dzīvē. Tātad iedzīvotājiem tiks jautāts, kā viņi vērtē ārēju spēku vadītu indivīdu vai grupu iespējamās aktivitātes pret pārvaldes aparātu,

¹⁶ Cederberg, A., Eronen, P. (2015). How Can Societies be Defended Against Hybrid Threats? *Strategic Security Analysis*, No. 9. Geneva Centre for Security Policy, pp. 2, 4; Rostoks, T. (2019). The Evolution of Deterrence from the Cold War to Hybrid War. In: *Deterring Russia in Europe. Defence Strategies for Neighbouring States*. Ed. Rostoks, T., Vanaga, N. London and New York: Routledge and New York, p. 3.

etniskā naida kurināšanu un nemieru organizēšanu, vēlēšanu ietekmēšanu un balsu pirkšanu kādas trešās valsts interesēs.

Trešajā grupā iekļauti hibrīddraudi, kas pastāv kibertelpā. Šo hibrīddraudu analīzei piemēroti šādi indikatori: ārēja avota izraisīta banku un maksājumu, citu finanšu sistēmu darbības pārtraukšana; stratēģiski nozīmīgas e-sarakstes nopludināšana; ārēja avota realizēti vai koordinēti kiberuzbrukumi valsts iestāžu mājaslapām vai kritiskiem valsts objektiem. Šajā gadījumā fokusa grupu interviju laikā pētījuma autores izvaicāja to dalībniekus, lai noskaidrotu iedzīvotāju subjektīvo vērtējumu par drošību interneta vidē un šīs personiskās drošības saikni ar plašākām valsts un sabiedrības stratēģiskās drošības interesēm.

Ceturtajā grupā tika apkopoti tie hibrīddraudi, kas attiecas uz valsts kritisko infrastruktūru. Ņemot vērā Latvijas Republikas Nacionālās drošības likumā noteikto,¹⁷ par valsts kritisko infrastruktūru tiek uzskatīti šādi objekti: komunikāciju sektors; valsts aizsardzības objekti; neatliekamā palīdzība un sabiedrības veselības nodrošinājuma infrastruktūra kopumā; pārtikas piegāžu un lauksaimniecības sektors; finanšu pakalpojumu infrastruktūra; informācijas un tehnoloģiju infrastruktūra; ūdens piegāžu infrastruktūra; transporta infrastruktūra; enerģētikas infrastruktūra un piegāžu drošība. Tas nozīmē, ka šajā blokā skatīts iedzīvotāju subjektīvais vērtējums par valsts kritisko infrastruktūru kopumā vai par tās atsevišķu sektoru vārgumu un ārējo apdraudējumu potenciālu.

Piektajā hibrīddraudu grupā ietverta sabiedrības fiziskā drošība pret ārējo spēku izraisītām katastrofām. Šajā jomā apskatīts iedzīvotāju subjektīvais vērtējums par to fizisko drošību potenciāli ārējo spēku izraisītu katastrofu kontekstā. Lai arī šis cieši sasaucas ar ceturtajā grupā ietvertajiem draudiem, tomēr te pamatā tiks skatīti iedzīvotāju uzskati par sabiedrības fizisko drošību potenciālās krīzes situācijās, kuras izraisījusi mērķtiecīga ārējo spēku rīcība.

Lai analizētu vietējās pārvaldes spēju reaģēt uz hibrīddraudiem un apzinātu aktivitātes, ko tā realizējusi iedzīvotāju izturēšanās pret hibrīddraudiem celšanai, izmantota labas pārvaldības rādītāju matrica, kas iekļauj šādus rādītājus: pārvaldības sistēmas stabilitāte/prognozējamība/pēctecība; plānošanas ilgtermiņa pieeja – ilgtermiņa redzējums; reformu jēgpilnums – ieviešanas

¹⁷ Saskaņā ar Nacionālās drošības likumu ir noteikts, ka "kritiskā infrastruktūra ir Latvijas Republikā izvietoti objekti, sistēmas vai to daļas, kuras ir būtiskas svarīgu sabiedrības funkciju īstenošanas, kā arī cilvēku veselības aizsardzības, drošības, ekonomiskās vai sociālās labklājības nodrošināšanai un kuru iznīcināšana vai darbības traucējumi būtiski ietekmētu valsts funkciju īstenošanu (Latvijas Republikas Nacionālās drošības likums. 22. pants, 2. daļa Pieejams: <http://m.likumi.lv/doc.php?id=14011>).

efektivitāte, caurskatāmība; normatīvo aktu izmaiņas; ierēdņu profesionalitāte; informētība par rīcību X stundā, preventīvās rīcībpolitikas veidošana; iestāžu koordinācija.

Lai apskatītu pārvaldības rādītājus atbilstoši piedāvātajai matricai, katrā hibrīddraudu grupā tika izraudzīti jautājumi intervijām, kas palīdzēja noskaidrot vietējo pašpārvalžu pārstāvju informētību par iedzīvotāju bažām un hibrīdajiem apdraudējumiem, ar ko tie saskaras savā ikdienā. Tika pētītas analizējamo pašvaldību realizētās aktivitātes hibrīddraudu novēršanai. Šāda pieeja ļāva izcelt gan tiešos ietekmējošos rādītājus, kas ir tieši saistīti ar drošību hibrīddraudu atpazīšanā un novēršanā un kas pastāvīgi iedarbojas uz drošības uztveri, gan arī netiešos jeb fona rādītājus, kas ir saistīti ar drošības vidi un var ietekmēt personas neapmierinātību un diskomfortu (piemēram, normatīvo aktu izmaiņu biežums vai ierēdņu profesionalitāte).

Latvijas iedzīvotāji par hibrīddraudiem

Viens no nozīmīgākajiem pētījuma secinājumiem ir tas, ka Latvijas iedzīvotāji ir informēti par atsevišķu hibrīddraudu nozīmīgumu. Četrās pētītajās pašvaldībās – Aizkrauklē, Ādažos, Talsos, Daugavpilī – iedzīvotāji hibrīddraudus identificēja kā vienus no trim nozīmīgākajiem draudu veidiem, bet Latvijas sabiedrībai tie nav aktuālākie draudi. Kā nozīmīgākais hibrīdā apdraudējuma ārējais avots visos reģionos tika minēta Krievijas Federācija. Atsevišķās fokusa grupās iedzīvotāji nosauca Ķīnas Tautas Republiku, tomēr nevienā gadījumā uz to netika norādīts kā uz būtisku, tūlītēju izaicinājumu Latvijas drošībai. Biežāk iedzīvotāji to asociēja kā svešu, ar pieaugošu starptautisko ietekmi apveltītu nezināmu aktoru, kura nodomi ir nezināmi un ilgtermiņā varētu apdraudēt valsti.¹⁸

Fokusa grupu interviju laikā dalībnieki ļoti reti izmantoja vai nemaz neizmantoja jēdzienu “hibrīddraudi”. Tā aprakstam tika lietoti citi apzīmējumi un dažādas izklāsta formas. Tas liecina par to, ka vairums Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka specifiskas hibrīddraudu formas viņiem ir aktuālas. Tomēr te nav runa par visaptverošām zināšanām, kas ļautu to kontekstualizēt un skatīt izjustos apdraudējumus plašākā hibrīddraudu radītā kaitējuma kopainā.

Vairākās fokusa grupu un pašvaldību darbinieku vai amatpersonu intervijās izskanēja pārliecība par sabiedrisko mediju nozīmīgo lomu izpratnes par drošību veidošanā. Tika uzskatīts: ja kādi draudi tiek aktualizēti medijos,

¹⁸ Fokusa grupu interviju rezultāti Talsos un Gulbenē.

tas izraisa plašākas pārdomas un iedzīvotāju diskusijas, kā arī notiek izmaiņas pašvaldību dienaskārtībā – ne tikai politiskajā retorikā, bet arī atbilstošajā rīcībā.

Lai apskatītu iedzīvotāju subjektīvo drošības uztveri, uzmanība tiks vērsta uz dažādiem hibrīddraudu veidiem atbilstoši iepriekš izvirzītajām kategorijām. Uzmanības centrā bija sešas Latvijas pašvaldības, kurās aptaujātie iedzīvotāji hibrīddraudus identificējuši kā nozīmīgus. Balstoties uz pētījuma laikā veiktajām intervijām, tiks noteikts, vai pašvaldību pārstāvji pārzina tos draudu veidus, kas satrauc iedzīvotājus, un vai/kā tiek realizētas atbilstošas rīcībpolitikas. Analīzei tiek izmantota labas pārvaldības rādītāju matrica.

Hibrīddraudi informācijas telpā

Šo draudu veidu Latvijas iedzīvotāji atpazīst visbiežāk, identificējot tos galvenokārt ar Krievijas Federācijas izplatīto propagandu un dezinformāciju, īpaši izceļot viltus ziņas.

Sieviete darbspējas vecumā, Valmiera: *Informācijas karš jau notiek, bet nav nedz padoma, nedz līdzekļu, kā pret to cīnīties. Kā kontrolēt sociālo un digitālo telpu?*

Tomēr atšķiras subjektīvais vērtējums par šo draudu aktualitāti individuālajā dzīvē un dažādos valsts reģionos. Piemēram, Kurzemē, Rīgā un Pierīgā fokusa grupās aptaujātie iedzīvotāji uzskata, ka tādi informācijas draudi kā propaganda un dezinformācija attiecināmi galvenokārt uz Latgales reģionu.

Sieviete darbspējas vecumā, Ādaži: *Valsts nedara pietiekami drošības jomā. Latgalē nav valsts radio un televīzijas. Tas taču ir ideoloģiskais ierocis, kas skan pāri robežām .. ir pat deputāti, kas to neapzinās.*

Vīrietis, Liepāja: *Krievijas propaganda un informācijas karš attiecas uz Latgali.*

Latgalē iedzīvotāji saskatīja nozīmīgus, tomēr ne prioritārus draudus informatīvās telpas drošībai. Arī Vidzemes iedzīvotāji saskata draudus informatīvajai telpai. Aizkrauklē, Madonā un Valmierā tie tika atzīti par vieniem no nozīmīgākajiem, bet Gulbenē un Ļaudonā aptaujātie pasvītvoja citu draudu sektoru lielāku aktualitāti. Līdzīga situācija arī Zemgales reģionā – Jaunjelgavā hibrīddraudiem piešķirta salīdzinoši mazāka nozīme.

Šādām subjektīvajām vērtējuma atšķirībām starp reģioniem var būt vairāki skaidrojumi. Pirmkārt, reģionos ar sarežģītāku sociālekonomisko situāciju iedzīvotāju uzmanība ir pievērsta citiem jautājumiem. Otrkārt, iedzīvotāju subjektīvajam pašvērtējumam par personisko medijpratību un noturību pret dažādām informatīvām manipulācijām Latvijā kopumā ir raksturīgs optimisms.

Viņi uzskata, ka medijpratības vai kritiskās domāšanas izaicinājumi ir raksturīgi citiem – citai paaudzei, citu reģionu, citu tautību pārstāvjiem.¹⁹

Studente, Daugavpils: *Es ļoti reti skatos televīziju, vairāk izmantoju datoru, tas ir pieejamāk. Tas ir, manuprāt, droši.*

Vīrietis darbspējas vecumā, Valmiera: *Informatīvais karš jau notiek visu laiku. Un mēs kaut kādā ziņā esam zaudējuši. Krievijas propaganda ir dažus sasniegusi. Piemēram, viņi noticējuši par to, ka neesam NATO vajadzīgi. Tas nav labi.*

Savukārt citos reģionos dzīvojošo vērtējumu par Latgales reģiona iespējamo lielāko vārīgumu attiecībā uz informācijas draudiem nosaka izpratne par nacionālā sastāva īpatnībām reģionā un fizisko atrašanos tuvāk Krievijas Federācijai, kā arī krievu valodā pārraidīto mediju piedāvātais diskurss.

Rēzeknē un Daugavpilī aptaujātie fokusa grupu dalībnieki norādījuši, ka apzinās Krievijas radītos apdraudējumus informācijas telpai, tai skaitā propagandas un viltus ziņu izplatīšanu.

Vīrietis darbspējas vecumā, Daugavpils: *Gribētu nepiekrīst, ka mūsu kaimiņam nav intereses par Latviju, jo tad uz robežas neviens neceltu televīzijas torņus. Tas viss ir domāts mums un tāpēc liek aizdomāties, kāpēc kaut kas tāds ir vajadzīgs.*

Tomēr vienlaikus abu pilsētu aptaujātie iedzīvotāji arī norādījuši uz Krievijas mediju telpas patēriņu, kas ir nozīmīgākais veids, kā var kļūt par dezinformācijas un propagandas upuri.

Jaunā uzņēmēja, Rēzekne: *Pierobežas rajonos skatās krievu medijus un vairāk emocionāli jūtas piederīgi Krievijas mediju telpai.*

Jaunā māmiņa, Daugavpils: *Latvijā tas ir droši, jo nevienu reizi neesmu saskārusies ar fake news [viltus ziņām²⁰]. Savukārt esmu redzējusi vairākas saites uz krievu fake news un mums vajadzētu izglītot cilvēkus par šo.*

Vīrietis darbspējas vecumā, Rīga: *Es nesen piecas dienas pavadīju Kijevā [...] Ko mums tie krievu mediji, ko skatos, stāsta, ka visur tur staigā fašisti, nacisti visus apzog, bezpajumtnieki dzīvo taisni uz ielas. Tie mediji biedē, ka nedrīkst runāt uz ielas krieviski, sāks sist. Nu nekā tur tāda nebija. Tie krievu mediji šādi destabilizē tavu iekšējo drošības izjūtu, biedē tevi.*

¹⁹ Projektā realizēto fokusa grupu interviju rezultāti; Latvijas Fakti. *Latvijas Iedzīvotāju medijpratība* (2017). Latvijas Republikas Kultūras ministrijas mājaslapa. Pieejams: https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/mediju_politika/petijumi/Medijpratiba_petijuma%20rezultati_Latvijas%20Fakti_18_07_2017.pdf

²⁰ Tulkots no angļu valodas.

Latvijas medijiem iedzīvotāji piešķir svarīgu nozīmi informācijas iegūšanā. Kopumā tie bauda salīdzinoši lielāku sabiedrības uzticēšanos nekā citi sociāli vai politiski institūti.²¹ Tomēr atsevišķās fokusa grupās izskanējušas arī bažas par vietējo, sevišķi reģionālo, mediju darbību un, aptaujāto ieskatā, kalpošanu kādām slēptām politiskām interesēm.

Vīrietis darbspējas vecumā, Daugavpils: Reģionālā līmenī mediji tiek izmantoti kā politisko spēku rupori, kas nomelno viens otru. Nacionālos medijus pie mums neizmanto.

Zīmīgi, ka atsevišķi radikālāk noskaņoti fokusa grupu pārstāvji pauda pārliecību par mediju negatīvu un pat destruktīvu ietekmi uz sabiedrības drošības uztveri. Abās fokusa grupu intervijās Rīgā atsevišķi respondenti norādīja uz Latvijas mediju mēģinājumiem, viņuprāt, apzināti veidot negatīvus iedzīvotāju uzskatus par kādiem specifiskiem notikumiem vai ārpolitiskajiem aktoriem. Viņu minētie piemēri – kā Latvijas medijos kopumā tiek atainota migrācijas krīze Eiropā un cik intensīvas portālā “Delfi” ir negatīvās ziņas par Krievijas agresiju, lai, viņuprāt, iebiedētu iedzīvotājus.²² Savukārt Aizkrauklē aptaujātie norādīja uz šādiem uzskatiem kā savvērestības teoriju izplatības rezultātiem, kas paši par sevi ir apdraudējums. Nevienu fokusa grupā citas informatīvas manipulācijas netika identificētas kā esošs vai potenciāls apdraudējums.

Hibrīddraudi informācijas vidē ir tas draudu veids, kas visās fokusa grupu intervijās tika atpazīts un pusē no tām arī tika interpretēts kā viens no nozīmīgākajiem izaicinājumiem Latvijas valstij. Par efektīvāko instrumentu propagandas un dezinformācijas ietekmes novēršanai aptaujātie visbiežāk uzskatīja medijpratību un kritisko domāšanu.²³ Pētījuma rezultāti apliecina, ka iedzīvotāji izprot šo divu kompetenču nozīmi drošības stiprināšanā.

Dažāda rakstura iejaukšanās valsts iekšējās lietās

Fokusa grupu intervijās tie hibrīddraudi, kas vērsti uz politiskās sistēmas destabilizāciju valstī, apšaubot pastāvošās politiskās iekārtas leģitimitāti, stabilitāti vai spēju pieņemt sabiedriski nozīmīgus lēmumus, tika vismazāk diskutēti. Lai gan mediju diskursā izskan bažas par ārējā spēka, šajā gadījumā – Krievijas –, iespējamiem mēģinājumiem ar politisko partiju vai nevalstisku organizāciju atbalstu iedzīvotājos sēt neuzticēšanos valdībai vai citādi destabilizēt

²¹ Zelče, V. (2018). Latvijas mediju patēriņa daudzveidība un ekspozīcija. No: *Latvijas mediju vides daudzveidība*. Zin. red. V. Zelče. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 510. lpp.

²² Fokusa grupas intervija Nr. 1 Rīgā.

²³ Fokusa grupas intervijas Talsos, Rēzeknē, Ļaudonā, Rīgā.

sociālpolitisko situāciju valstī, tomēr aptaujātie Latvijas iedzīvotāji nesaskata tūlītēju apdraudējumu valsts drošībai.

Vīrietis darbspējas vecumā, Aizkraukle: *Ja partija "Saskaņa" līdz šim nav spējusi izveidot valdību, kas realizētu Krievijas interesēm atbilstošu politiku, tad diez vai tas notiks arī nākotnē.*

Vīrietis pensijas vecumā, Valmiera: *Nu bet tas taču ir skaidri zināms, ka Krievija katru dienu mēģina iejaukties Latvijas iekšējās politiskās lietās. Tas notiek visu laiku. Bet tā nopietni mēs viņiem neesam bijuši vajadzīgi visus šos 20 gadus.*

Fokusa grupu intervijās daudz tika spriests par korupciju un neskaidriem darījumiem pašvaldībās. Vēl biežāk respondenti atsaucās uz valdības nestabilitāti, kā arī minēto plaisu starp iedzīvotājiem un valdību vai centru un reģioniem, kā arī citiem ar šo draudu grupu saistītiem izaicinājumiem. Tomēr nepieciešams pasvītrot, ka aptaujātiem iedzīvotājiem svarīga šķita galvenokārt valsts iekšējā problemātika, nevis iespējamo ārējo aktoru loma šādu problēmu izcelsmē.²⁴ Faktiski nevienā gadījumā fokusa grupu dalībnieki neminēja, ka korupcijas, politisko pasūtījumu vaininieki vai plaisas starp iedzīvotājiem un politiķiem vai reģioniem un centru radītāji meklējami ārpus valsts robežām.

Savukārt fokusa grupā Rīgā vairākkārt izskanēja viedokļi par Rietumvalstu, galvenokārt Amerikas Savienoto Valstu, spiedienu, kura rezultātā Latvijā tiek pieņemti nozīmīgi politiskie lēmumi un realizētas šī aktora interesēm atbilstošas rīcībpolitikas, piemēram, valsts finanšu sektorā. Vienlaikus tika norādīts arī uz politisko, un īpaši banku sektora, atkarību.²⁵

Iejaukšanos valsts iekšējās lietās, izmantojot ekonomikas vai finanšu instrumentus, kā potenciālu apdraudējumu minēja divās fokusa grupu intervijās – Talsos un Rēzeknē. Abos gadījumos kā šāda veida apdraudējuma avots tika minēta Krievijas Federācija.

Vīrietis darbspējas vecumā, Talsi: *Krievija te ar karu nenāks. Krievi daudz investē Latvijā. Viņi ienāks savādāk – caur uzņēmumiem, īpašumu nopirkšanu.*

Vīrietis pensijas vecumā, Rēzekne: *Varbūtība ir, ka varētu atkārtoties Ukrainas scenārijs, bet tas ir atkarīgs no iekšpolitikas, cik daudz Latgales attīstībai no Rīgas varētu sniegt atbalstu. Latgale nav atbalstīta tik daudz, lai justos droši – finansiāli.*

Savukārt trešais iejaukšanās veids – slēpta ārvalsts militārpersonu iejaukšanās valsts iekšējās lietās vai atbalsts bruņotiem dumpiniekiem kā potenciāls

²⁴ Fokusa grupas intervijas Rīgā, Ļaudonā, Liepājā, Gulbenē, Rēzeknē, Talsos, Liepājā.

²⁵ Fokusa grupas intervija Nr. 1 Rīgā.

apdraudējums – tika minēts vairākās fokusa grupu intervijās. Šo draudu iedzīvotāji atpazīna kā “Ukrainas scenāriju”, ar to saprotot Krievijas Federācijas realizēto Krimas aneksiju un agresiju Ukrainas austrumos, kad militarizētos formastērpos ģērbti bruņoti cilvēki ar neskaidru vai slēptu valstspiederību realizēja uzbrukumus vai izdarīja spiedienu uz valsts pārvaldes iestādēm, tādējādi panākot varas gāšanu. Šāda “Ukrainas scenārija” atkārtošanos Latvijā kā iespējamu neizslēdza neviena no aptaujātajām fokusa grupām. Tomēr vairumā gadījumu respondenti pieļāva, ka šāda iespējamība ir zema, pamatojot to ar Latvijas līdzdalību NATO kā drošības garantu vai zemo Krievijas interesi.

Kiberdraudi

Fokusa grupu intervijas liecina, ka kopumā iedzīvotāji ir domājuši par drošības izaicinājumiem internetā. Visos Latvijas reģionos iedzīvotājus satrauc personas datu drošība un neaizskaramība kibertelpā. Vairumam aptaujāto nav pārliecības, ka viņu dati nevar tikt ļaunprātīgi iegūti un izmantoti. Respondenti arī izteica šaubas par to, vai banku sistēmas ir drošas pret kibernetiskiem uzbrukumiem un vai individuālie neskaidras naudas uzkrājumi ir droši.

Kiberpratību, tai skaitā banku pakalpojumu nodrošinājumu ar interneta starpniecību un personisko uzvedību internetā, īpaši sociālajos medijos, aptaujātie Latvijas iedzīvotāji skata galvenokārt personisku draudu kontekstā. Kiberdraudus viņi drīzāk saista ar noziedzīgiem nodarījumiem pret individu, nevis ar ārējo, Latvijas valstij naidīgo spēku koordinētu rīcību, kas varētu būt vērsta uz nacionālās drošības apdraudējumu.

Sieviete darbspējas vecumā, Talsi: *Banku drošība viennozīmīgi nav šajā sakarā aktuāla. Visvairāk skumdina, ka Latvijā iedzīvotājiem nav kritiskais prāts. It kā gudrs cilvēks, bet šēro tādus rakstus. [...] Latvijā ir ļoti izplatīta seksuālā vardarbība internetā.*

Fokusa grupu interviju laikā aptaujātie arī pauda viedokļus par tiešo mārketingu un personisko datu nepietiekamu aizsardzību, kā arī bezrūpīgu pieeju sociālo tīklu un citu interneta piedāvāto resursu lietojumā, kā arī par mākslīgā intelekta attīstības ietekmi uz informācijas telpas īpatnībām.²⁶

Vīrietis darbspējas vecumā, Ļaudona: *Mākslīgais intelekts ir noteikti tā problēma, ar ko jāstrādā valstiskā līmenī, jo mēs neapzināties, kā pakļaujam riskam savas personiskās drošības.*

²⁶ Fokusa grupu intervijas Ādažos, Liepājā.

Šie respondenti uzskatīja, ka kiberdraudi viņus apdraud potenciāli mazāk nekā citus, īpaši citu paaudžu, pārstāvjus. Par apdraudētāko sabiedrības daļu vidējās un vecākās paaudzes pārstāvji visbiežāk nosaukuši pusaudžus un jauniešus vairāku iemeslu dēļ – ilga laiks, ko jaunieši pavada interneta vidē, medijpratības trūkums, dažāda veida kibernoziēgumi (mobings, šantāža, izspiešana, seksuālā un emocionālā vardarbība).²⁷

Sieviete pirmspensijas vecumā, Talsi: *Cilvēkus, kam nav pieredzes, kas attiecas uz kritisko domāšanu interneta vidē, ir ļoti viegli apmulšot. Krieva mūzikā ir slēptā reklāma, kas vedina bērnus uz kaitīgiem ieradumiem. Tā ir ļoti liela ietekme.*

Savukārt jaunākās paaudzes pārstāvji jūtas kompetenti, lietojot internetu, un norāda, ka vairāk apdraudēta ir gados vecākā sabiedrības daļa.

Jaunietis, Madona: *Jaunie cilvēki jau zina, kā rīkoties internetā. Bet vecākā paaudze ir vairāk apdraudēta. Daudzi zina piemērus par vecāka gadagājuma [cilvēku] komunikāciju ar viltus Nigērijas prinčiem.*

Neskatoties uz identificētajiem apdraudējumiem interneta vidē, visu vecumu respondenti atzina, ka salīdzinoši maz dara, lai sevi aizsargātu no tiem. Aptaujāto iedzīvotāju aprakstītās stratēģijas savas personīgās drošības stiprināšanai drīzāk liecina par to, ka viņi nepievērš pietiekamu uzmanību personisko datu drošībai un ir slikti informēti par negatīvām sekām, kādas varētu izraisīt bezrūpīga tīmekļa lietošana.

Sieviete darbības vecumā, Valmiera: *Tāda kiberdraudu²⁸ iespēja, protams, pastāv. Bet es par to negribu domāt un satraukties.*

Par jaunākās 5G mobilo sakaru tehnoloģijas ieviešanu kā vienu no iespējamajiem izaicinājumiem Latvijas sabiedrības drošībai tika diskutēts trīs fokusa grupu intervijās – Aizkrauklē, Ādažos un Jaunjelgavā. Ādažos un Jaunjelgavā par tās iespējamo bīstamību daļai respondentu bija bažas – viņi domāja, ka tā var kaitēt veselībai, bet Aizkrauklē uzskatīja, ka runas par potenciālo kaitīgumu rodas sazvērestības teorijas izplatības rezultātā. Respondentu sniegtās atbildes liecina, ka kvalitatīvas žurnālistikas materiāli, kas kļiedē aplamos pieņēmumus, kā arī oficiālo amatpersonu sniegtie skaidrojumi ir vairojuši sabiedrības informētību.

Kiberdrošības problemātiku nevienā fokusa grupā respondenti neizcēla kā prioritāru izaicinājumu valsts un sabiedrības drošībai. Potenciālie

²⁷ Fokusa grupas intervijas Talsos, Ļaudonā, Ādažos.

²⁸ Runājot par datu drošību internetā.

kiberuzbrukumi valsts iestāžu mājaslapām, banku sistēmai vai kritiskās infrastruktūras objektiem netika minēti kā nozīmīgs apdraudējums valsts un sabiedrības drošībai.

Sieviete darbspējas vecumā, Valmiera: *Es zinu, ka kiberdrošība iestāžu mājaslapām ir ikdienas jautājums. Arī manā darba vietā. Tomēr es par to neuztraucos, par to uztraucas citi algoti cilvēki.*

Iespējams uzbrukums valsts institūcijām interneta vidē tika minēts tikai vienā fokusa grupā Talsos, raksturojot Krievijas agresijas potenciālo izpaušmi Latvijā.

Vīrietis pensijas vecumā, Talsi: *Krievija mūs iekaros ar interneta starpniecību.*

Tātad iedzīvotājiem trūkst informācijas par to, ka ar kibervides instrumentu starpniecību var apdraudēt nacionālo drošību. Varbūt tās trūkums skaidrojams tādējādi, ka nenotiek plašākas publiskas diskusijas par draudiem ar interneta vides rīku starpniecību kā vienu no valsts nacionālās drošības lielākajiem izaicinājumiem.

Valsts kritiskā infrastruktūra

Ceturtais hibrīddraudu veids saistīts ar iespējamiem uzbrukumiem kritiskajai infrastruktūrai vai ar kritiskās infrastruktūras vārīguma izmantošanas potenciālu ārējā naidīgā spēka interesēs. Respondentu visbiežāk minētais kritiskās infrastruktūras elements bija transporta infrastruktūra, norādot uz ceļu kvalitāti kā vienu no nozīmīgākajiem izaicinājumiem.²⁹

Vīrietis darbspējas vecumā, Daugavpils: *Infrastruktūra Daugavpils pašvaldībā nav drošībā. Tilts pāri upei ir arī, piedodiet, drošība. Gribēšu redzēt, kā tanks var pārbraukt pāri mūsu tiltam.*

Sieviete darbspējas vecumā, Gulbene: *Ceļi ir kritiskā stāvoklī. Nav iespējams izbraukt. Ne velti prezidents uz šejieni lidoja ar helikopteri, lai nebūtu jābrauc pa ceļiem.*

Vienīgi Aizkraukles novadā respondenti pauda, ka ceļu kvalitāte nodrošināta, pateicoties ne tikai valstij, bet arī ar pašvaldībai.

Starp citiem izaicinājumiem transporta sistēmā minēts arī degvielas uzpildes staciju tīklojums.

Vīrietis darbspējas vecumā, Jaunjelgava: *Mums nav degvielas uzpildes stacijas. Degviela šeit cilvēkiem ir problēma. Ir tālu jābrauc, lai pie tās tiktu.*

²⁹ Fokusa grupas intervijas Ādažos, Ļaudonā, Jaunjelgavā, Daugavpilī, Rīgā, Gulbenē, Madonā.

Valsts aizsardzības objektu infrastruktūra tika pieminēta intervijās Ādažos un Liepājā – apdzīvotās vietās, kurā atrodas lielākās militārās bāzes valstī. Abos gadījumos iedzīvotāji atzina, ka to tuvums rosina aizdomāties par personisko drošību, tomēr uzskatīja, ka šo objektu klātesamība vienlaikus ir drošību veicinošs faktors. Nevienā gadījumā respondenti neizteica bažas par šo objektu vārīgumu.³⁰

Kritiskās infrastruktūras objekts – Aizkraukles hidroelektrostacija – tika minēts divās fokusa grupās – Aizkrauklē un Jaunjelgavā. Aizkrauklē iedzīvotāji jūtas droši un atzīmēja augstu informētību kā vienu no nozīmīgākajiem faktoriem, kas ietekmējis to drošības uztveri.

Vīrietis darbspējas vecumā, Aizkraukle: *Es paļaujos uz atbildīgajām iestādēm, tās zina, kas jādara, noteikti ir plāns un drošība tiek nodrošināta.*

Jaunjelgavā situācija ir atšķirīga, jo respondenti jau ilgstoši izjūt nozīmīgas bažas par savu drošību.

Vīrietis darbspējas vecumā, Jaunjelgava: *Nozīmīga problēma, kas šeit mūs uztrauc no bērnības, ir Aizkraukles HES. Krīzes situācijā mēs būsim zem ūdens. Padomju laika kartēs rakstīts, ka mūsu vieta ir diezgan nedroša.*

Savukārt jautāti par to, vai ir pieejama informācija par atbilstošiem drošības pasākumiem krīzes situācijā, respondenti atbildēja visai nekonkrēti, uzsvērot, ka pašvaldībā kaut kas tiek darīts, un vienlaikus norādot, ka drīzāk tā ir valsts vadības kompetence.

Iespējamie apdraudējumi valsts robežām nevienā fokusa grupā netika uzskatīti par nozīmīgu šī brīža izaicinājumu valsts drošībai. Arī pilsētās, kas atrodas salīdzinoši tuvu valsts robežai, šis jautājums netika uzlūkots kā būtisks. Savukārt lokāla mēroga pārrobežu sadarbība drīzāk tika uzskatīta kā iespēja ekonomiskās attīstības veicināšanai, nevis sektors, kurā iespējami apdraudējumi. Aptaujātie Daugavpils iedzīvotāji norādīja, ka labprātāk redzētu centrālās varas neiejaukšanos šajā jomā.³¹

Izaicinājumi, kas saistīti ar pārtikas piegāžu un lauksaimniecības sektoru, fokusa grupu intervijās iedzīvotājiem nelikās nozīmīgi valsts drošībai. Lai arī aptaujātie Rīgas iedzīvotāji pieskārs, viņuprāt, pakāpeniskai lauksaimniecības iznīcināšanas politikai Latvijā, tomēr tā netika identificēta kā būtisks drauds sabiedrības drošībai.

Hibrīddraudi enerģētikas sektorā netika minēti starp nozīmīgākajiem draudiem. Latvijas enerģētikas sistēmas vārīgumu respondenti uzskata par

³⁰ Fokusa grupu intervijas Ādažos un Liepājā.

³¹ Fokusa grupas intervija Daugavpilī.

izaicinājumu tikai Rīgas fokusa grupas intervijas laikā. Kopumā pētījumā atklājās, ka, lai gan iedzīvotājus satrauc iespējamais energoresursu piegādes pārtraukums, tomēr reālāks apdraudējums tiem šķiet energoresursu cenu kāpums, nevis kāda politiskā šantāža. Piemēram, Talsos respondenti norādīja, ka būtu jāmazina energoresursu atkarība no Krievijas ekonomisku apsvērumu dēļ, nevis tādēļ, ka Krievija to varētu instrumentalizēt ģeopolitisku mērķu sasniegšanai, lai gan diskusijas turpinājumā minēja Ukrainas piemēru, kur arī konflikta sākumā un vēlāk bija Ukrainas un Krievijas Federācijas domstarpības par naftas tranzīta cenām. Talsos minēja arī to, ka Latvijā uzmanīgi jāvēro Vācijas un Krievijas ekonomisko interešu tuvināšanās, jo Vācija ir stratēģisks partneris un sabiedrotais Eiropas Savienības un NATO ietvaros un sadarbojas ar Krievijas Federāciju, un tas var nebūt mūsu interesēs. Paralēli citiem draudu sektoriem šis hibrīddraudu veids tiek asociēts ar valsts pārvaldes nacionālo līmeni, bet nevis ar pašvaldībām un indivīdiem.

Fiziskā drošība ārējā spēka izraisītās humanitārās un dabas katastrofās

Kopumā fokusa grupu interviju rezultāti liecina, ka iedzīvotājiem viņu pašvērtējumā nav pietiekamu zināšanu par to, kā rīkoties krīzes situācijās,³² kā arī viņi nav tām gatavi.

Virietis darbspējas vecumā, Liepāja: *Ja mēs kā sabiedrība neesam gatava mazākām krīzēm, vai mēs būtu gatavi kaut kam lielākam? Šeit ir ļoti daudz darāmā.*

Respondenti nav saņēmuši pietiekamu informāciju par šāda veida potenciālajiem izaicinājumiem.³³ Kā nozīmīgākais aktors šajā jautājumā minēta valsts pārvalde, nevis vietējā pārvalde. Līdz ar to atbildība par komunikāciju tiek novelta uz valsts pārvaldes iestādēm.

Virietis darbspējas vecumā, Ādaži: *Valstij nav skaidra redzējuma, ko tā vēlas no iedzīvotājiem krīzes situācijā.*

Aptaujāto Valmieras un Aizkraukles iedzīvotāju noskaņojums ir pozitīvs nekā citās pašvaldībās. Valmieras iedzīvotāji bija pārliecināti, ka justos visai droši iespējamo apdraudējumu gadījumā krīzes situācijās, jo pašvaldība, Zemessardze un citas atbildīgās puses ir piedalījušās kopējās mācībās un guvušas zināšanas, kā rīkoties tehnogēnās katastrofas gadījumā. Aptaujātie

³² Piemēram, respondenti uz jautājumu, vai viņi zina, kur būs pieejams ūdens krīzes situācijā, nespēja atbildēt.

³³ Fokusa grupu intervijas Ādažos, Ļaudonā.

Valmieras iedzīvotāji ir apmierināti arī ar novēroto pašvaldības darbību krīžu novēršanai (piemēram, Gaujas ūdens līmeņa mērījumu stacijas darbību).

Virietis darbspējas vecumā, Valmiera: Zinu, ka Valmierā Zemessardze darbojas Civilās aizsardzības padomē. Un padome visu laiku plāno un domā par iespējamām krīzēm.

Aizkraukles iedzīvotāji atzīmēja, ka zina, kur ir jāgriežas kāds nozīmīga apdraudējuma gadījumā. Tiesa, salīdzinot ar brīdinājuma sistēmām Rietumos, tika atzīmēta nepieciešamība pilnveidot Latvijā esošo kārtību un ieviest apziņošanu, izmantojot izziņas, par tuvojošām briesmām un atbilstošām instrukcijām, kā rīkoties krīzes gadījumā. Respondenti uzskata, ka šādas komunikācijas formas ieviešana ir valsts, nevis pašvaldības ziņā.

Interesanti, ka fokusa grupu interviju dalībnieki Talsos un Ļaudonā norādīja, ka kopumā justos droši arī iespējamu katastrofu gadījumā, jo Talsi ir droša pilsēta, kamēr Ļaudonieši uzskatīja, ka pārējiem iedzīvotājiem ir zema interese par Ļaudonu.

Fokusa grupu interviju rezultāti rāda, ka iedzīvotāji ir salīdzinoši maz domājuši par iespējamām izaicinājumiem un savas uzvedības modeļiem vides katastrofas vai tehnogēnās krīzes situācijās. Vēl mazāk ticis domāts par to, ka šādas krīzes varētu būt ārējā naidīgi noskaņotā aktora apzinātas darbības rezultāts. No tā secināms, ka šāda veida iespējamie draudi nav apzināti. Respondenti ir maz informēti arī par valsts un pašvaldību funkcijām aprakstīto situāciju gadījumā. Pārsvārā nacionāla līmeņa valsts pārvaldes institūcijas tiek vainotas informācijas trūkumā un no tām tiek sagaidīta aktīva rīcība krīzes laikā.

Hibrīddraudi pašvaldībās

Šajā apakšnodaļā apskatīti pārvaldības rādītāji hibrīddraudu novēršanas un apkarošanas jomā Aizkraukles, Ādažu, Daugavpils, Madonas un Talsu pašvaldībā, kur iedzīvotāji fokusa grupu interviju laikā šos draudus identificējuši kā vienus no trim nozīmīgākajiem draudiem. Situācijas analīzei izmantotas pašvaldību pārstāvju sniegtās intervijas pētījuma vajadzībām, pašvaldību attīstības plānošanas dokumenti, attīstības pārskati, civilās aizsardzības plāni un cita informācija, kas publiski pieejama pašvaldību mājaslapās.

Aizkraukles novada pašvaldība

Aizkraukles novada pašvaldības teritorijā atrodas kritiskās infrastruktūras objekti, to skaitā valsts nozīmes transporta infrastruktūra, kā arī hidroelektrostacija un maģistrālais gāzesvads. Ir vairāki lieli ražošanas uzņēmumi, kas

potenciāli varētu radīt tehnogēno katastrofu riskus. Tomēr pēdējos septiņos gados nav vērojamas nozīmīgas izmaiņas normatīvajos aktos, kas liecinātu par pašvaldības reaģēšanu uz hibrīddraudiem. Intervijas laikā pašvaldības pārstāvis norādīja, ka līdz šim pašvaldība nav saskārusies ar situācijām, kuras liktu pārskatīt normatīvos aktus. Viņa ieskatā, kopumā pilsētā ir vērojams salīdzinoši zems nelabvēlīgu sociālo parādību, kriminālo aktivitāšu vai citu risku līmenis. Pašvaldības pārstāvis arī apliecināja izpratni par iespējamiem apdraudējumiem, kā arī norādīja uz vairākiem izaicinājumiem, ar ko saskārusies pašvaldība, mēģinot stiprināt drošību reģionā, tomēr to dēļ nav bijis nepieciešams ieviest izmaiņas normatīvajā regulējumā.

Pašvaldības nozīmīgākajos stratēģiskās plānošanas dokumentos ir identificēti daži hibrīddraudu veidi, ir izstrādāti atsevišķi sistēmu elementi, kā pretstāvēt šiem draudiem. Darbības daļēji izriet secīgi cita no citas. Hibrīddraudi nav iekļauti kā *in all policies* pieeja, un redzējums, kā pret tiem cīnīties vairāku gadu perspektīvā, ir daļēji identificējams politikas plānošanas dokumentos. Aizkraukles novada ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2014.–2025. gadam ir identificēti kritiskās infrastruktūras objekti, izceltas to izmantošanas priekšrocības. Tomēr stratēģija neapskata ne iespējamus riskus un apdraudējumus, kas saistīti ar šiem objektiem, ne arī ietekmi uz vidi un sabiedrību. Piemēram, vadlīnijās par transporta sistēmas attīstību netiek apskatīti nekādi drošības aspekti.

Aizkraukles novada pašvaldība ir pieņēmusi Enerģētikas rīcības plānu 2018.–2025. gadam. Tajā identificēts viens no enerģētikas sektora vārigajiem punktiem Latvijā kopumā – atkarība no viena ārējā piegādātāja. Tāpēc enerģētikas sektora neatkarības veicināšana, dažādojot enerģijas avotus, dokumentā iekļauta kā viens no stratēģiskās plānošanas vadmotīviem. Dokumentā arī norādīta stingra sasaiste ar valsts stratēģiskās plānošanas dokumentiem.

2018. gada pašvaldības darbības pārskatā ir uzskaitīts pašvaldības paveiktais 2018. gadā, raksturotas attīstības tendences, noteikti nākotnes darbības virzieni atbilstoši ilgtspējīgas attīstības stratēģijai, tomēr nav iekļauta tādu risku un draudu analīze, kas skartu hibrīddraudus, vai aprakstīti soļi, kas veicinātu drošību pret kādu no hibrīdajiem apdraudējumiem. Līdzīga situācija ir arī ar ziņojumiem par 2016. un 2017. gadu.

Pašvaldības pārstāvja ieskatā, šobrīd būtiskākā ir administratīvi teritoriālā reforma, kuras paredzamo sagatavošanu un ieviešanu var raksturot kā salīdzinoši efektīvu, jo vairākas iesaistītās puses no citām pašvaldībām piedalās dialogā. Turpmākajam dialogam veidojoties konstruktīvi, varētu nostiprināt Aizkraukles kā reģionāla, ekonomiska un sociāla centra lomu, kuru faktiski pilsēta jau pildījusi vairākas desmitgades.

Lēmumu pieņemšanas process kopumā vērtējams kā visai caurskatāms. Domes sēdes ir atklātas, ir publiski pieejami sēžu audioieraksti. Notiek iedzīvotāju sapulces. Daudzi lēmumi tiek plaši skaidroti un diskutēti arī publiski, domes pārstāvjiem jautājot viedokli, argumentējot un diskutējot arī sociālajos tīklos un nodrošinot iedzīvotājiem un uzņēmējiem vieglu pieeju pie domes pārstāvjiem un speciālistiem. Dažādās mūsdienīgās formās ir publiski pieejama informācija par pašvaldības darbu. Sabiedrības informēšanai tiek izmantots vietējais preses izdevums, mājaslapa, sociālie tīkli. Tomēr mājaslapā nav paredzēta meklēšanas funkcija, kas rada izaicinājumus, meklējot nepieciešamo informāciju.

Pašvaldības pārstāvis pasvītēja, ka ir pieredzējis parādības, kuras var vērtēt kā iespējamās hibrīddraudu izpausmes. Piemēram, vairākkārt notikusi negatīvu, tendenciozu ziņu izplatīšana sociālajos tīklos, un dažos gadījumos šķitis, ka tā ir mērķtiecīgi organizēta, lai mazinātu iedzīvotāju uzticēšanos. Tas, saskaņā ar pašvaldības pārstāvja sniegto informāciju, ir licis pašvaldībai apzināt informatīvos draudus. Tāpēc tā stiprina pašvaldības komunikāciju kapacitāti, pastiprina domes aktivitātes, daudzos gadījumos uzņemoties arī proaktīvu rīcību, kas pret viltus un tendenciozām ziņām ļauj darboties apsteidzoši un novērst to iespējamās negatīvās sekas sabiedrībā.

Intervējamais stāstīja, ka domes komunikācijas speciālisti cenšas biežāk izmantot sociālo tīklu sniegtās komunikācijas iespējas, aktīvāk koordinējot savas darbības, apmainoties ar pieredzi un viedokļiem, personiski uzrunājot viltus vai tendenciozu ziņu izplatītājus un atspēkojot viņu teikto. Šo darbu atvieglo tas, ka nelielā pašvaldībā dezinformācijas avotu ir vieglāk identificēt un noskaidrot nepatiesi sniegtas informācijas iemeslus, kā arī to atspēkot.

Attiecībā uz pašvaldības informētību par rīcību X stundā, secināms, ka pašvaldībā ir daļēji izstrādāti atbilstošie reaģēšanas mehānismi, neskatoties uz kavēšanos ar civilās aizsardzības regulējumu nacionālajā līmenī. Pašvaldība izprot, kādi iespējamie hibrīddraudu riski var būt šādos krīzes apstākļos. Tajā ir daļēji izstrādāti ieteikumi, kā operatīvi rīkoties X stundā. Ir nodibināta Aizkraukles sadarbības teritorijas civilās aizsardzības komisija, 2018. gadā ir atstiprināts tās darbības nolikums. Nolikumā atrunāts komisijas sastāvs, funkcijas un apziņošanas kārtība krīzes situācijās. Saskaņā ar to divas reizes gadā notiek apziņošanas kārtības pārbaude.

Pašvaldības darbinieks intervijā norādīja, ka, pateicoties sadarbībai ar citām iesaistītajām pusēm, tai skaitā ar Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, Valsts ugunsdzēsšanas un glābšanas dienestu (VUGD) un uzņēmumiem, pašvaldība ir gan pastāvīgi ieguvusi papildu informāciju par dažāda veida iespējamajiem draudiem, ieskaitot hibrīddraudus, gan arī veicinājusi šīs informācijas nonākšanu līdz iedzīvotājiem. Lielā mērā tas ir saistīts ar tiešo sadarbības

partneru, VUGD un armijas pārstāvju, kuri strādā Aizkrauklē, augsto profesionalitāti un ieinteresētību. Tomēr pašvaldības rīcībā pietrūkst aptverošākas informācijas par kopējo valsts līmeņa politiku un pasākumiem, lai ar tiem sašķaņotu pašvaldības aktivitātes.

Apskatot starpiestāžu koordināciju vietējā līmenī, intervijas laikā pašvaldības darbinieks norādīja, ka līdz šim nav īstenoti pasākumi pakļauto iestāžu darbinieku sagatavošanai darbībai X stundā. Ikdienas darbā pakļautības iestādes nav saskārušās ar tiešu nepieciešamību reaģēt uz hibrīddraudiem, kas varētu rasties X stundā. Pārstāvis uzsvēra, ka, viņa ieskatā, ņemot vērā pašvaldības darbinieku zināšanas un attīstītos algoritmus darbam ar šādiem izaicinājumiem, zināšanu pārnesi uz apakšstruktūrām un darbību koordināciju, visticamāk, hibrīddraudus būs iespējams novērst operatīvi un mērķtiecīgi.³⁴

Rezultātā secināms, ka pašvaldības normatīvais regulējums, kā arī cita publiski pieejamā informācija un intervija ar pašvaldības pārstāvi liecina par Aizkraukles pašvaldības informētību un zināmu izpratni par hibrīddraudiem. Tomēr plašākas zināšanas par to, kā atpazīt hibrīddraudus un attiecīgi reaģēt uz tiem, iespējams, celtu pašvaldības drošības stratēģijas kvalitāti.

Ādažu novada pašvaldība

Intervija ar Ādažu pašvaldības amatpersonu atklāja, ka iedzīvotāju identificētos hibrīddraudus tā uzskata par būtiskiem un saskata nepieciešamību rast risinājumus kā vietējā, tā arī valstiskā līmenī. Ādažu pašvaldība ir veikusi vairākas aktivitātes hibrīddraudu apkarošanai un novēršanai. Pašvaldība hibrīddraudus uzskata par nozīmīgiem. Ir izstrādātas atsevišķas sistēmas, kā pretstāvēt tiem, un konstatējama darbību pēctecība, secība un savstarpējā pamatotība hibrīddraudu ietekmes mazināšanai. To nodrošina atbilstošs plānošanas ietvars, ieviešanas monitorings un rezultātu izvērtējuma mehānismi.

Pašvaldības plānošanas dokumentos, piemēram, Ādažu pašvaldības Attīstības programmas (2016–2022) sadaļā, kurā tiek izvērtēti draudi sabiedriskajai kārtībai un drošībai, norādīts, ka drošība tajā ir pietiekama. 2016. gadā pieņemtajā dokumentā gan minēti divi izaicinājumi kritiskajai infrastruktūrai – valsts un pašvaldību ceļu sliktais stāvoklis un ugunsdzēsēju depo trūkums pašvaldībā. Izcelta arī jaunu tehnoloģiju lietojuma nepietiekamība drošības jomā. Atbilstoši identificētajiem trūkumiem ir izstrādāts rīcības plāns, lai šos trūkumus novērstu. Dokuments iezīmē arī riska teritorijas un objektus.

Analizējot normatīvo aktu izstrādes procesu kopumā, secināms, ka trūkst dinamisku pašvaldības aktivitāšu hibrīddraudu identificēšanai, novēršanai un

³⁴ Fokusa grupu intervijas Ādažos, Ļaudonā.

apkarošanai. Pašvaldības pārstāvis intervijā norādīja, ka viens no būtiskiem izaicinājumiem šobrīd ir tas, ka kavējas visaptverošas valsts aizsardzības plāna (jumta likuma) ieviešana ar skaidru metodoloģiju par resursu nodrošināšanu un kompetenču sadali dažādu krīzes un kara scenāriju gadījumos. Viņš atzīmēja, ka nepieciešamas regulāras valsts mēroga civilās aizsardzības mācības, kurās ir iesaistītas arī pašvaldības.

Ādažu domes mājaslapā atrodams 2013. gadā apstiprinātais Ādažu novada civilās aizsardzības plāns. Plānā ir identificēti dažādi draudu veidi, tai skaitā vairākas hibrīddraudu kategorijas. Iedzīvotājiem ir nodrošināta informācija par Civilās aizsardzības komisijas locekļiem, kā arī to kontaktinformācija. Plāns apraksta, kādi ir rīcības modeļi dažādu veidu krīzēs un kas ir atbildīgās institūcijas. Plānā nav paredzēts individuālo aizsardzības līdzekļu (gāzmasku un respiratoru) nodrošinājums. Konkrētas instrukcijas par to, kā iedzīvotājiem jārikojas krīzes situācijā, plānā pievienotas tikai attiecībā uz plūdiem. Turklāt, kā liecina Ādažu Attīstības programmas (2016–2022) rādītāji, laika posmā līdz 2019. gada beigām Ādažu pašvaldības teritorijā nav bijis neviena civilās traucsmes objekta. Saskaņā ar intervijā sniegto informāciju lēmumu pieņēmeji pašvaldībā apzinās nepieciešamību aktualizēt informāciju iedzīvotājiem. Tiek plānots atkārtoti ar vietējā drukātā izdevuma "Ādažu Vēstis" starpniecību informēt iedzīvotājus par pakalpojumu pieejamību un rīcību X stundā. Iepriekšējā reize, kad šāda komunikācija tikusi īstenota, ir bijusi 2014. gadā (tūlīt pēc Krimas aneksijas).

Apskatot starpiestāžu komunikāciju, secināms, ka pašvaldības iestādes formāli informētas un izglītotas par to, kā atpazīt hibrīddraudus un attiecīgi reaģēt uz tiem. Tomēr intervētais pašvaldības darbinieks norādīja, ka pašvaldība saredz komunikācijas problēmas, gan komunicējot ar Aizsardzības ministriju (mežu ugunsgrēku, ārkārtas situāciju laikā; ugunsgrēku izcelšanos veicina militārās aktivitātes poligonā), gan informējot iedzīvotājus par iespējamo rīcību X stundā. Tāpat arī intervētā amatpersona norādīja, ka ir nepieciešams atkārtoti rīkot tādas civilās aizsardzības mācības pašvaldības darbiniekiem, kurās varētu simulēt krīzes situāciju un trenēties lēmumu pieņemšanā, izspēlējot scenārijus hibrīddraudu seku likvidēšanai. Pašvaldības pārstāvis apzinājās, ka pašvaldībai nepieciešams darboties kā starpniekam, nododot informāciju valsts pārvaldes iestādēm, īpaši Aizsardzības ministrijai, un iedzīvotājiem. Šādu situāciju nosaka militāro spēku klātbūtne novadā. Viņš arī uzsvēra, ka savlaicīga informācijas apmaiņa un plānveidīga un koordinēta komunikācija krīzes laikā, ja poligonā vai tā tuvumā noticis negadījums vai kļūda, varētu atrisināt daudzas komunikācijas problēmas. Pašvaldības pārstāvja vērtējumā šobrīd *ad hoc* komunikācija notiek visai haotiski, ja noticis negadījums.

Lēmumu pieņemšanas process kopumā vērtējams kā caurskatāms. Pašvaldībā ir pieejama informācija par lēmumu pieņēmēju darbību un pašvaldības kompetencē esošo hibrīddraudu novēršanu un apkarošanu. Pašvaldība ilgtermiņa plānu izstrādē iesaista sabiedrības pārstāvjus. Tomēr, spriežot pēc attīstības programmas uzraudzības pārskata, Sabiedrisko attiecību nodaļa 2019. gadā padziļinātas iedzīvotāju viedokļa aptaujas laikā aptaujājusi vien 5 respondentus. Lai gan intervijas laikā Ādažu novada domes amatpersona norādīja, ka atsevišķu būtisku ar drošību saistītu dokumentu un lēmumu caurskatāmībai ir ierobežojumi, jo šai informācijai ir ar likumu noteikts slepenais statuss, tomēr attīstības programmas un līdzīgu dokumentu izstrādē iespējams nodrošināt plašāku ieinteresēto pušu piesaisti. Pretējā gadījumā vien dažu sabiedrības pārstāvju viedokļu uzklauššana drīzāk ir formalitāte.

Kopumā secināms, ka Ādažu pašvaldībā hibrīddraudiem tiek pievērsta lielāka uzmanība nekā citās pašvaldībās galvenokārt tāpēc, ka tās teritorijā ir izvietotas militārās bāzes. Tomēr, lai arī Ādažu novada pašvaldībā ir izveidots veiksmīgs politikas plānošanas mehānisms, vairāki hibrīddraudi tajā netiek identificēti kā nozīmīgi izaicinājumi pašvaldības iedzīvotājiem un to novēršanas instrumenti nav formāli paredzēti.

Daugavpils novada pašvaldība

Pašvaldībā ir identificēti atsevišķi hibrīddraudi un izstrādātas sistēmas, kā pretstāvēt šiem draudiem. Tomēr ir konstatējami trūkumi pēctecības, secības un savstarpējās pamatotības ieviešanā hibrīddraudu ietekmes mazināšanai. Intervijas laikā pašvaldības pārstāvis norādīja, ka atsevišķu hibrīddraudu novēršanas pasākumi netiek realizēti politisko un ekonomisko apsvērumu dēļ. Netiek identificēti tie iespējamie riski, kas saistīti ar pārrobežu sadarbības projektiem.

Intervijā Daugavpils pilsētas pašvaldības pārstāvis pauda izpratni par Daugavpils iedzīvotāju drošības izaicinājumiem saistībā ar vairākiem nozīmīgiem draudu veidiem, tai skaitā hibrīddraudiem.³⁵ Īpaša nozīme tika piešķirta hibrīddraudiem informatīvajā telpā.

Daugavpils novada domes pārstāvis: Ja kāds domā, ka šeit, Latgales pusē, nav problēmas un ka tas ir objektīvs un precīzs situācijas novērtējums, tad viņš kļūdās. Informatīvā telpa, kurā cilvēki dzīvo, ir tāda, kāda tā ir. Un, ja kādreiz ticēja, ka nomainīsies paaudzes, kaut kas mainīsies, tad nekas nav mainījies. Jaunie turpina dzīvot citā informācijas telpā. Tomēr domāju, ka kopumā riski ir minimāli,

³⁵ Padziļinātā, daļēji strukturētā intervija ar Daugavpils novada pašvaldības pārstāvi.

jo Latvija ir NATO valsts. Bet šī drošība nenāk no iekšienes, tā nāk tieši tāpēc, ka tā ir NATO valsts.

Kā vienu no nozīmīgākajiem aktuālajiem izaicinājumiem saistībā ar hibrīdraudiem informatīvajā telpā domes pārstāvis minēja iedzīvotāju protestus pret Meža Mackeviču militārā poligona paplašināšanu.³⁶ Līdzīgs viedoklis izskanēja arī par “Ukrainas scenārija” iespējamu atkārtošanos. Viņa ieskatā, līdzīga situācija kā Doņeckā varētu rasties Latgalē, ja vien Latvija nebūtu NATO dalībvalsts. Vienlaikus domes pārstāvis norādīja, ka par valsts ārējiem apdraudējumiem ir atbildīgas valsts pārvaldes iestādes, tāpēc to pārstāvjiem jādomā par šiem jautājumiem. Viņa ieskatā, pašvaldībai nav ne tādu funkciju, ne resursu, lai iesaistītos hibrīdraudu novēršanā. Pārstāvis nesaskatīja arī pašvaldības lomu iedzīvotāju datu aizsardzības stiprināšanā interneta vidē.

Šī brīža plānošanas dokumenti liecina par visai vāju ilgtermiņa pieeju hibrīdraudu apkarošanai un novēršanai vai drošības stiprināšanai pašvaldībā kopumā. Plānošanas dokumenti koncentrējas galvenokārt uz ekonomisko attīstību, maz uzmanības veltot drošībai. Piemēram, Daugavpils novada ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2015.–2030. gadam nav iekļauti plāni drošības stiprināšanai reģionā. Neskatoties to, ka novads ir pierobežu reģions, iespējamie riski analizēti ierobežotā apjomā, to novēršana netiek apskatīta. Novadā izvietots maģistrālais gāzesvads un naftas produktu vadi, ar tiem saistītās enerģētikas attīstības analīze stratēģijā ir iekļauta, kamēr pie riskiem vien minētas, ka infrastruktūras nākotne būs atkarīga no Krievijas naftas tranzīta politikas. Novada vārīgumu hibrīdraudu kontekstā varētu mazināt kritiskās infrastruktūras elementu – veselības aprūpes sistēmas, gaisa, ūdens, dzelzceļu un autoceļu sistēmas un transporta infrastruktūras – pilnveide un attīstība. Tomēr pašvaldība plānā nav iekļāvusi nekādu potenciālo risku novērtējumu šajā sakarā. Piemēram, nav izvērtēti Daugavas hidroelektrostaciju riski.

Lēmumu pieņemšanas process kopumā ir caurskatāms. Novada domes mājaslapā ir pieejami plānošanas dokumenti, normatīvie akti, informācija par sabiedrības līdzdalību, darbības pašvērtējumi, kā arī citi nozīmīgi dokumenti un iedzīvotājiem aktuālā informācija par notikumiem pašvaldībā.

Daugavpils domes mājaslapā atrodams Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta (VUGD) izstrādātais civilās aizsardzības plāns, kas pēdējo reizi

³⁶ Daugavpils novada domes pārstāvis: “Meža Mackeviču poligona apspriešanas jautājums – ne jau par zaļo mežu tur rūpējas. Jautājums ir par to, ka, kā daudzi te uzskata, sev nedraudzīga NATO bruņoto spēku izvietošana būs. Kāpēc tik liela rezonanse un ir mēģinājumi viņnot sabiedrību. [...] Pretnostatījums ir liels. Iedomājieties, pat pašvaldība vāca parakstus, kaut gan iniciē viens politisks spēks. Un jautājums ir tikai par to, kura armija, viņuprāt, šeit nav vajadzīga. Nepievērst tam uzmanību ir ļoti tuvdredzīgi!”

atjaunots 2013. gadā. Lai arī formāli tas vairs nav spēkā, tomēr demonstrē pašvaldības pieeju krīzes situācijām. Daugavpils novada pašvaldības civilās aizsardzības plāns ir izvērts 88 lappušu garš dokuments, kas iekļauj detalizētu novada aprakstu. Pozitīvi vērtējama Daugavpils novada un Ilūkstes novada teritorijā identificēto iespējamo apdraudējumu (tai skaitā ar pārrobežu iedarbību) analīze. Ir apskatīti arī daži aspekti par ievainojamību attiecībā uz atsevišķiem hibrīddraudiem, kā arī šo draudu iespējamās sekas. Tie ir: tehnogēno katastrofu riski (piemēram, vides radioaktīvais piesārņojums, ko rada Ignalinas atomelektrostacija Lietuvā, bīstamo vielu noplūde reģionā un ārpus tā robežām, piemēram, Baltkrievijā); sabiedriskās nekārtības, terorakti, bruņotas nekārtības; epidēmijas, epizootijas, epifitotijas. Dokuments nosaka, kas ir atbildīgie par civilās aizsardzības izpildi, un nosaka pašvaldības atbildības robežas. Ir aprakstīts sakaru nodrošinājums, apziņošana, sabiedrības informēšana krīzes situācijā, kā arī aprakstītas pulcēšanās vietas, evakuācijas maršruti un citi organizatoriski jautājumi, galvenokārt tos saistot ar iespējamu katastrofu Ignalinas atomelektrostacijā. Plāns paredz iedzīvotāju izglītošanas pasākumus civilajā aizsardzībā. Plānam pievienota valsts materiālo rezervju resursu nomenklatūra un daudzums pēc stāvokļa līdz 2007. gadam VUGD Daugavpils brigādes noliktavā.

Informācija par to, kā rīkoties X stundā, civilās aizsardzības plānā iedzīvotājiem instrukcijas veidā nav sniegta. Bet ir atrodama informācija par atbildīgajām amatpersonām un šo amatpersonu kontaktinformācija. Tomēr neskaids ir jautājums par informācijas aktualizēšanas biežumu.

Intervijas laikā domes pārstāvis norādīja uz veiksmīgu pārrobežu sadarbību, kā arī visai veiksmīgu sadarbību ar valsts iestādēm civilās aizsardzības nodrošināšanai, tomēr vairākkārt uzsvēra valsts galveno lomu hibrīddraudu novēršanā. Viņš uzskatīja, ka viena no problēmām, viņaprāt, ir spēcīgas koordinējošas, ar resursiem apveltītas institūcijas neesamība, izņemot VUGD.

Secināms, ka pašvaldības normatīvais regulējums, kā arī cita publiski pieejamā informācija un intervija ar pašvaldības pārstāvi liecina par Daugavpils novada pašvaldības informētību un zināmu izpratni par atsevišķiem hibrīddraudiem. Tomēr plašākas zināšanas par to, kā tos atpazīt un attiecīgi reaģēt uz tiem, iespējams, uzlabotu pašvaldības drošības stratēģijas kvalitāti un veicinātu preventīvu pasākumu ieviešanu.

Talsu novada pašvaldība

Talsu novada pašvaldības dokumenti, kā arī intervijas rezultāti rāda, ka pašvaldības darbinieki izprot to, ka hibrīddraudi ir aktuāls drošības izaicinājums. Tomēr šis izpratnes pamatā galvenokārt ir viedoklis par kiberdraudiem un

draudiem informācijas vidē kā nozīmīgiem un aktuāliem. Citu hibrīddraudu veidu aktualitāte identificēta ievērojami mazākā apjomā. Intervijas laikā Talsu novada pašvaldības pārstāvis atzina, ka hibrīddraudi ir aktuāls izaicinājums. Kā nozīmīgākais tika izcelts kiberdrošības jautājums. Respondents norādīja uz nepieciešamību pievērst stingrāku vērību tam, ko pašvaldības darbinieki publicē par sevi interneta vidē.

Talsu novada pašvaldības darbinieks: *Te ir jāapzinās, ka drošība ir pirmajā vietā un, ja tu savus datus publicē, tev ir jādomā par riskiem un sekām.*³⁷

Intervijas laikā pašvaldības pārstāvis norādīja, ka kiberdrošības jomā Talsu novadā tiek veikti nepieciešamie preventīvie pasākumi, kā arī tiek nodrošināts nepieciešamais finansējums pašvaldības iespēju robežās. Ir izstrādāti saistošie noteikumi par datu drošību. Apskatot iespējamus rīcības modeļus katastrofu gadījumā, respondents uzskatīja, ka, visticamāk, sagatavotības pakāpe vērtējama kā zema un “katrs skrietu savā virzienā”³⁸. Citi hibrīddraudu veidi intervijas laikā netika identificēti kā nozīmīgi šim reģionam.

Apskatot plānošanas dokumentus un normatīvos aktus, secināms, ka pašvaldība ir pievērsusies arī drošības problemātikai kopumā, tiesa, atsevišķi neizceļot hibrīddraudus. Interesanti, ka Talsu novada ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2030, minot lietotos “apdzīvojuma struktūras telpiskos aspektus ilgtspējīgai attīstībai”, drošības jēdziens minēts tikai pie “sociālajiem aspektiem”. Tiek arī paskaidrots, ka “Sociālie aspekti ir cilvēka vajadzībām radīta vide, kas skar veselību, izglītību, kultūru, aktīvu dzīvesveidu, sociālo darbu un pakalpojumus, un drošību”³⁹. Drošība novadā citu “sociālo aspektu” vidū tiek raksturota šādi:

*Talsu novadā darbojas Valsts policijas Kurzemes reģiona pārvaldes Talsu iecirknis, kas apkalpo arī Dundagas, Rojas un Mērsraga novadu teritorijas. Talsu novadā atrodas Valsts probācijas dienesta teritoriālā struktūrvienība. 2011. gadā jūnijā apstiprināts apvienotais Dundagas, Mērsraga, Rojas un Talsu novadu civilās aizsardzības plāns. Talsu novadā ir optimāls pašvaldības policistu skaits, lai gādātu par sabiedrisko kārtību visa novada teritorijā. Laucienē, Valdgalē, Virbos tiek finansēta ugunsdzēsības dienesta uzturēšana, lai nepieciešamības gadījumā varētu iedzīvotājiem sniegt operatīvu palīdzību.*⁴⁰

³⁷ Intervija ar Talsu novada pašvaldības pārstāvi.

³⁸ Turpat.

³⁹ Talsu novada dome. *Talsu novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030*, 8. lpp. Pieejams: https://talsunovads.lv/wp-content/uploads/2019/07/stategija_apstiprinats_2030.pdf

⁴⁰ Turpat, 10. lpp.

No šī citāta redzams, ka drošība būtībā tiek skatīta personiskās drošības nodrošināšanas aspektā. Savukārt “ekonomisko aspektu” un “vides aspektu” uzskaitījumā, kur minēti arī kritiskās infrastruktūras objekti un citi drošības nodrošināšanai būtiski elementi, drošības problemātika tiek apskatīta pastarpināti. Piemēram, analizējot ceļu infrastruktūras kvalitāti, situācija tiek raksturota kā neapmierinoša.⁴¹

Talsu novada pašvaldības pārstāvis intervijas laikā norādīja, ka par nozīmīgu sasniegumu drošības stiprināšanā novadā uzskatāmi pašvaldības izdotie noteikumi par datu drošību. Katrs pašvaldības uzņēmums un iestāde par to ir informēti. Tāpat tika atzīmēts, ka pēc 2008. gada notikumiem (vētras dēļ nedēļu novadā nebija elektrības) un 2014. gada notikumiem tika aktualizēti ārkārtas situācijas plāni. Tomēr vienlaikus respondents norādīja, ka, viņaprāt, būtu nepieciešams rīkot praktiskās mācības, lai pašvaldības darbiniekiem un iedzīvotājiem atgādinātu, kā rīkoties ārkārtas situācijā.

Saskaņā ar publiski pieejamo informāciju Talsu novada pašvaldība iedzīvotāju informēšanai par novada aktualitātēm izmanto visai plašu un dažādu komunikācijas kanālu klāstu, sākot ar lokāliem medijiem – informatīvo izdevumu “Talsu Novada Ziņas” un “Kurzemes Radio” – līdz pat nacionālajiem medijiem, piemēram, ziņu aģentūrai “LETA” vai interneta portālam “Delfi”. Saskaņā ar ilgtspējīgas attīstības stratēģijā norādīto “pašvaldība sagatavo un plašsaziņas līdzekļiem nosūta 30 preses relīzes vidēji katru mēnesi”. Tāpat arī “pašvaldība regulāri rīko iedzīvotāju sapulces visa novada teritorijā”⁴². Tiesa, intervijas laikā pašvaldības pārstāvis norādīja, ka bieži vien lēmumu pieņemšanas process nav vis tik caurskatāms, kā varētu likties. Īpaši tad, kad pašvaldība lemj par finanšu plūsmas jautājumiem.

Secināms, ka Talsu novada pašvaldības normatīvais regulējums, kā arī cita publiski pieejamā informācija un intervija ar pašvaldības pārstāvi liecina par Talsu novada pašvaldības informētību un daļēju izpratni par atsevišķiem hibrīddraudiem. Tomēr plašākas zināšanas par to, kā tos atpazīt un attiecīgi reaģēt uz tiem, kā arī labāka izpratne par drošības problemātikas aktualizāciju stratēģiskās plānošanas dokumentos, iespējams, uzlabotu pašvaldības drošības stratēģijas kvalitāti un veicinātu preventīvu pasākumu ieviešanu.

Intervijas ar vietējo pašvaldību pārstāvjiem apliecināja, ka tie identificē hibrīddraudus, tomēr reaģē uz tiem bieži vien salīdzinoši visai niecīgi vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, hibrīddraudu specifika nosaka grūtības lēmumu

⁴¹ Talsu novada dome. *Talsu novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030*, 8. lpp. Pieejams: https://talsunovads.lv/wp-content/uploads/2019/07/stategija_apstiprinats_2030.pdf, 44. lpp.

⁴² Turpat, 10. lpp.

pieņēmējiem tos atpazīt un atbilstoši reaģēt. Pašvaldību plānošanas dokumentu un interviju analīze liecina par to, ka atsevišķos gadījumos pašvaldību darbinieku un amatpersonu zināšanas par hibrīddraudiem ir fragmentētas. Rezultātā tie ne tikai neatpazīst hibrīddraudus, bet arī bieži vien neapzinās savas darbības vārīgumu un rezultātā – pašvaldību ievainojamību šajā ziņā.

Vadoša pašvaldības amatpersona: *Es, piemēram, apzinos, ka man nav ko atņemt, man tā īsti nekā nav, un diez vai kādam mani vajag fiziski kā personu, tādēļ tā ļoti neiespringstu, mani profili ir atvērti [...] man nekā nav, pazaudēt nav ko, tādēļ [neko] īpašu nedaru drošības vairošanai.*⁴³

Iespējams, ka situāciju varētu risināt ar specializētām atbalsta programmām, kuras pašvaldību darbiniekiem sniegtu iespēju papildināt savas zināšanas un palīdzētu atpazīt dažādus iespējamo apdraudējumu veidus un uzziņāt, kā tie ietekmē pašvaldības darbu un kopienas dzīvi. Otrkārt, pašvaldības bauda salīdzinoši lielāku iedzīvotāju uzticēšanos nekā nacionālā līmeņa valsts pārvaldes institūcijas. No pašvaldībām visbiežāk tiek sagaidīti praktisku jautājumu tūlītēji risinājumi. Tāpēc vairāku citu iedzīvotājiem būtisku draudu, piemēram, sociālu izaicinājumu, novēršana vai apkarošana pašvaldību darbībā tiek prioritizēta. Turklāt, pateicoties iedzīvotāju uzticēšanās apjomam, pašvaldībām rodas iespējas kādas neveiksmīgas rīcībpolitikas raksturot kā nacionāla līmeņa valsts pārvaldes institūciju neizdarību. Tāpēc pašvaldības neizjūt iedzīvotāju pieprasījumu risināt jautājumus par hibrīddraudu novēršanu un apkarošanu. Treškārt, pašvaldību plānošanas dokumentos plašāk varētu tikt apskatīti potenciālie riski un apdraudējumi, kas ļautu ilgtermiņā iespējot pašvaldību iesaistīties hibrīddraudu novēršanā un veicināt kopienu izturētspēju pret dažāda rakstura draudiem, tai skaitā arī pret hibrīddraudiem. Tomēr jāņem vērā, ka šāda veida dokumentos nav detalizēti jāapskata visi drošības riski vai to novēršanas mehānismi. Vairumā gadījumu apskatītie pašvaldību stratēģiskās plānošanas dokumenti un normatīvie akti atbilst labām pārvaldības praksēm un tajos iespējamie ieviešamie papildinājumi par lokāla mēroga drošības stiprināšanu drīzāk skatāmi kā salīdzinoši nelieli papildinājumi, nevis būtiska trūkumu novēršanas prakse. Ceturtkārt, atsevišķu vietējo pašvaldību pārstāvji apzināti norobežojas no, viņuprāt, sarežģītām, nacionāla mēroga problēmām, kuru risinājumu mēģinājumi lokālā mērogā nenestu vietējiem iedzīvotājiem skaidrus pozitīvus rezultātus vai pat būtu nepopulāri un mazinātu pašvaldību amatpersonu politisko kapitālu.

⁴³ Pašvaldības amatpersona anonimizēta ar nodomu.

Pašvaldības administrācija nodala pašvaldības kompetencē esošos jautājumus no nacionālā līmeņa un saredz, ka iedzīvotāju informēšana un izglītošana par vairākiem hibrīddraudu veidiem valdībai ir jārisina centralizēti nacionālā mērogā. Pašvaldību pārstāvju intervijas liecina, ka, pašvaldību amatpersonu un darbinieku ieskatā, tas panākams pārsvarā ar izglītošanas, pieredzes apmaiņas, redzesloka paplašināšanas metodēm un ka tā nav pašvaldības atbildība un neietilpst tās kompetencē⁴⁴. Tomēr situācija nav tik viennozīmīga, ņemot vērā Pašvaldību likumā noteiktās pašvaldību funkcijas.

Pašvaldību darbinieki intervijās apliecināja, ka apzinās to, ka iedzīvotāji nezinātu, ko darīt X stundā. Turklāt ne visu pašvaldību dienestiem ir plāni rīcībai X stundai. Lai šo jautājumu risinātu koordinēti visā Latvijā, ir nepieciešama veiksmīga civilās aizsardzības plāna likuma ieviešana valsts mērogā, un tad katra pašvaldība izdarītu savu “mājasdarbu” un izstrādātu savus civilās aizsardzības plānus savam novadam vai pilsētai ar konkrētām lokācijām un rīcības nolikumiem⁴⁵.

Secinājumi

Pētījumā gūtie rezultāti liecina, ka Latvijas iedzīvotāji identificē atsevišķas hibrīddraudu grupas un atzīst tos kā būtiskus izaicinājumus savai drošībai. Visplašāk atpazītie hibrīddraudi saistīti ar informatīvajiem draudiem un kiberdraudiem, kā arī ar iejaukšanos valsts iekšējās lietās tādā slēptā militārā veidā, kā tas notika Ukrainā 2014. gadā. Arī pašvaldību darbiniekiem un amatpersonām ir izpratne par to, ka šādi draudu veidi pastāv un potenciāli var radīt kaitējumu. Tomēr kopumā gan iedzīvotāji, gan pašvaldību pārstāvji neatpazīna vairākus hibrīddraudu veidus kā būtiskus un aktuālus. Atsevišķu draudu iespējamība, piemēram, tehnogēno katastrofu iespējamība, tika vērtēta zemu.

Kā nozīmīgāko hibrīddraudu ārējo avotu iedzīvotāji atpazīna Krievijas Federāciju. Dažkārt minēta arī Ķīnas Tautas Republika. Runājot par Krieviju, aptaujātie iedzīvotāji nosauca tūlītējus drošības izaicinājumus, ar kuriem viņi paši vai, viņu ieskatā, Latvijas sabiedrība sastopas savā ikdienā vai ar kuriem potenciāli varētu saskarties, iezīmējot visai skaidrus potenciālos scenārijus. Savukārt Ķīnas radītos potenciālos apdraudējumus aptaujātie raksturojuši kā neskaidrus, grūti izprotamus un tādus, ar ko Latvija saskarsies nākotnē.

⁴⁴ Intervija ar Ādažu pašvaldības pārstāvi.

⁴⁵ Intervijas ar Ādažu, Liepājas un Talsu pašvaldības pārstāvjiem.

Starp hibrīddraudiem informācijas telpā visplašāk identificētie draudi ir propaganda un dezinformācija, īpaši viltus ziņas. Pašvērtējumā respondenti kopumā ir optimistiski par savām spējām atšķirt patiesu informāciju no nepatiesības vai manipulācijām, kamēr savu līdzcilvēku – citu paaudžu, citu reģionu, citu sociālo grupu pārstāvju – medijpratību un kritiskās domāšanas spējas vērtē kā drīzāk vājas. Padziļinātās intervijās ar pašvaldību pārstāvjiem rāda, ka galvenokārt tie arī atpazīst draudus informācijas vidē, tomēr nesaredz pašvaldības lomu drošības stiprināšanā šajā jomā, jo uzskata to par valsts centrālo pārvaldes institūciju pienākumu. Tāpēc pašvaldības maz iesaistās cīņā pret Krievijas informācijas un cita veida ietekmes kampaņām, neskatoties uz to potenciālu, ko piedāvā vietējo kopienu komunikācijas kanāli, lokālo līderu politiskais kapitāls un sadarbības ar nevalstisko sektoru, kā arī publisko un privāto partnerību un citu pašvaldībām pieejamo instrumentu potenciāls.

Līdzīga situācija ir ar kiberdraudiem. Pašvaldības pamatā ir izveidojušas atbilstošus mehānismus kiberdrošības nodrošināšanai pakļautībā esošajām iestādēm. Bet iedzīvotāju, kuru kompetenci kibertelpas lietošanā vērtē kā zemu, izglītošanu uzskata par valsts pienākumu un pašvaldības lomu īsti nesaredz. Interesanti, ka atsevišķu aptaujāto pašvaldības amatpersonu izteikumi par viņu personiskajiem preventīvajiem pasākumiem datu drošības nodrošināšanai sakrīt ar iedzīvotāju izvēlēm nepievērst pietiekamu vērību drošu interneta izmantošanas stratēģiju lietojumam, lai gan viņi apzinās iespējamus riskus un apdraudējumus. Tas norāda uz sabiedrības nepietiekamu informētību ne tik daudz par pašiem draudiem, cik drīzāk par tām sekām, kādas potenciāli var būt.

Gan iedzīvotāji, gan pašvaldību pārstāvji atzīst dažādu veidu iejaukšanos valsts iekšējās lietās kā vienu no nozīmīgiem potenciāliem apdraudējumiem. Gan aptaujātie iedzīvotāji, gan pašvaldību pārstāvji pirmkārt un galvenokārt ir minējuši slēptu militāru agresiju pēc līdzīga scenārija, kādu Krievijas Federācija realizēja Ukrainā, anektējot Krimu un eskalējot konfliktu Ukrainas austrumu reģionos. Kopumā visi aptaujātie šo scenāriju izskata kā maz iespējamu, norādot uz NATO spēku klātbūtni kā nozīmīgāko atturēšanas faktoru. Kā otrs biežāk identificētais šīs grupas draudu veids minēta ekonomisko un finansiālo spiedienu vai manipulāciju realizācija. Savu lomu šo draudu tipa novēršanai un apkarošanai ne iedzīvotāji, ne pašvaldības nesaskata.

Hibrīddraudu potenciālu radīt ievainojamību kritiskās infrastruktūras objektiem gan iedzīvotāji, gan lokālā līmeņa lēmumu pieņēmēji kā nopietnu draudu apsver vismazāk. Tas ir rezultējies ne tikai iedzīvotāju vājas zināšanās par kritiskās infrastruktūras objektu radītajiem riskiem un to nozīmi gadījumos, ja iestātos krīzes situācija, bet arī vāji izstrādātos saistītajos plānošanas

dokumentos, ļoti vispārinātos regulējumos, kas sniegti publiskai lietošanai. Ar ierobežotas lietošanas informāciju autores šajā kontekstā neiepazinās, tādēļ to nevērtē.

Viens no šobrīd vājākajiem regulējumiem attiecas uz civilo aizsardzību. Lai gan vairāku pašvaldību darbinieki norādīja, ka nopietni domā par civilās aizsardzības plāniem un strādā pie tiem, tomēr šobrīd nekāds vērā ņemams progress vēl nav panākts vairāku iemeslu dēļ. Viens no nozīmīgākajiem iemesliem ir kavēšanās visaptverošas valsts aizsardzības plāna ieviešanā. Līdz ar to šobrīd publiski pieejami ir veci, formāli spēkā neesoši civilās aizsardzības plāni, kas visbiežāk neatspoguļo pašvaldības faktisko stāvokli. Nav publiski pieejamas informācijas vai instrukcijas, kā iedzīvotājiem rīkoties krīzes situācijās, tai skaitā gadījumos, ja notiek kādas dabas vai tehnogēnās katastrofas. Fokusa grupu interviju laikā respondenti atzina, ka nezina, kas īsti notiktu un kā būtu jārikojas šādās situācijās, kā arī to, kas ir tās atbildīgās institūcijas, pie kurām būtu jāvērsas pēc informācijas vai palīdzības. Zīmīgi, ka līdzīgi izteicās arī atsevišķu pašvaldību pārstāvji. Tas nozīmē, ka būtībā ne pašvaldības, ne iedzīvotāji nav gatavi krīzes situācijām.

Iedzīvotājiem ir interese par to, kādai ir jābūt katra indivīda rīcībai X stundā (piemēram, kibernetizācijas, elektronisko maksājumu apstāšanās gadījumā, elektriskas strāvas pārtraukuma dēļ, dabas katastrofu, tai skaitā ķīmisku vielu noplūdes, slēpta vai atklāta militāra iebrukuma gadījumā). Lielākā daļa aptaujāto iedzīvotāju arī atzina, ka iesaistītos valsts aizsardzībā X stundā atbilstoši savām spējām, iespējām un zināšanām. Tāpēc šādas iedzīvotāju atziņas varētu tikt izmantotas, lai nevis apmierinātu pausto interesi, bet pilnveidotu Latvijas drošības arhitektūru.

Nozīmīgs instruments ir pašvaldības darbinieku civilās aizsardzības mācības, kuru laikā tiek simulētas krīzes situācijas un trenēta lēmumu pieņemšana sarežģītos apstākļos. Viens no šādu mācību virzieniem varētu būt saistīts arī ar hibrīddraudiem. Tādējādi varētu iegūt nozīmīgas zināšanas par patieso situāciju reģionos un apzināt nepieciešamos rīcības plānus sistēmas uzlabošanai, kā arī pilnveidot iesaistīto pušu kompetences.